

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Psikoloji Anabilim Dalı
Klinik Psikoloji Bilim Dalı

**KONUŞMA BOZUKLUĞU TANISI İLE ÖZEL EĞİTİM
ALAN 2 İLA 6 YAŞ ÇOCUKLARININ ANNE VE
BABALARININ ÖZ YETERLİLİK DÜZEYLERİ İLE
ALGILANAN SOSYAL DESTEK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ
İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nursena KELEŞ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Yücel YILMAZ

İstanbul - 2022

TEZ TANITIM FORMU

Yazar Adı Soyadı : Nursena KELEŞ

Tezin Dili : Türkçe

Tezin Adı : Konuşma Bozukluğu Tanısı İle Özel Eğitim Alan 2 İla 6 Yaş Çocuklarının Anne Ve Babalarının Öz Yeterlilik Düzeyleri İle Algılanan Sosyal Destek Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Enstitü : İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Anabilim Dalı : Psikoloji Anabilim Dalı

Tezin Türü : Yüksek Lisans

Tezin Tarihi : 28.01.2022

Sayfa Sayısı : 83

Tez Danışmanları : Dr. Öğr. Üyesi Yücel YILMAZ

Dizin Terimleri : Öz yeterlilik, Sosyal destek, Ebeveyn, Konuşma bozukluğu

Türkçe Özet : Bu araştırma “gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu” tanısı almış çocukların anne ve babalarının öz yeterlilik düzeylerinin incelenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında ebeveynlerin öz yeterlilik algılarının ve algılanan sosyal destek düzeylerinin, sosyoekonomik düzey, yaş, çocuk sayısı ve eğitim düzeyi değişkenleri bakımından anlamlı düzeyde farklılık gösterip göstermediği de incelenmiştir. Araştırmanın katılımcı grubu “konuşma bozukluğu” tanısı almış çocukların anne ve babalarından oluşmaktadır. Araştırmaya, 189’u (%47.8) kadın ve 206’sı (%52.2) erkek olmak üzere toplam 395 ebeveyn katılım göstermiştir. Araştırma kapsamında, ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak ebeveynlerin demografik bilgilerini elde etmek için “Kişisel Bilgi Formu”ndan yararlanılmıştır. Bununla birlikte “Ebeveyn Öz-Yeterliliği Ölçeği” ve “Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği” kullanılmıştır. Ebeveynlerin ebeveyn öz yeterliliği düzeyleri ile algılanan sosyal destek düzeyleri arasında olan ilişkinin değerlendirmek için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Gerçekleştirilen analizde ebeveynlerin öz yeterlilik algısı ile algılanan sosyal destek ($r=.65$; $p<.01$), aile kaynaklı sosyal destek ($r=.59$; $p<.01$), arkadaş kaynaklı sosyal destek ($r=.48$; $p<.01$) ve özel biri kaynaklı sosyal destek ($r=.59$; $p<.01$) puanları arasında orta düzeyde ve pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

DAĞITIM LİSTESİ

- : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

Nursena KELEŞ

T.C.
İSTABUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Psikoloji Anabilim Dalı
Klinik Psikoloji Bilim Dalı

**KONUŞMA BOZUKLUĞU TANISI İLE ÖZEL EĞİTİM
ALAN 2 İLA 6 YAŞ ÇOCUKLARININ ANNE VE
BABALARININ ÖZ YETERLİLİK DÜZEYLERİ İLE
ALGILANAN SOSYAL DESTEK DÜZEYLERİ
ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nursena KELEŞ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Yücel YILMAZ

İstanbul - 2022

BEYAN

Bu tezin/projenin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin/projenin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez/proje olarak sunulmadığını beyan ederim.

Nursena KELEŞ

...../...../2022

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Nursena KELEŞ'in Konuşma Bozukluğu Tanısı İle Özel Eğitim Alan 2 İla 6 Yaş Çocuklarının Anne Ve Babalarının Öz Yeterlilik Düzeyleri İle Algılanan Sosyal Destek Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Psikoloji anabilim dalı, Klinik Psikoloji bilim dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan

Dr. Öğr. Üyesi Yücel YILMAZ
(Danışman)

İmza

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Erkal ERZİNCAN

İmza

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Selim ARPACIOĞLU

İmza

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

... / ... / 2022

İmzası

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ

Enstitü Müdürü

ÖZET

Araştırma, “gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu” tanısı almış çocukların anne ve babalarının öz yeterlilik düzeylerinin incelenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında ebeveynlerin öz yeterlilik algılarının ve algılanan sosyal destek düzeylerinin, sosyoekonomik düzey, yaş, çocuk sayısı ve eğitim düzeyi değişkenleri bakımından anlamlı düzeyde farklılık gösterip göstermediği de incelenmiştir. Araştırmanın katılımcı grubu “konuşma bozukluğu” tanısı almış çocukların anne ve babalarından oluşmaktadır. Araştırmaya, 189’u (%47.8) kadın ve 206’sı (%52.2) erkek olmak üzere toplam 395 ebeveyn katılım göstermiştir. Araştırma kapsamında, ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak ebeveynlerin demografik bilgilerini elde etmek için “Kişisel Bilgi Formu”ndan yararlanılmıştır. Bununla birlikte “Ebeveyn Öz-Yeterliliği Ölçeği” ve “Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği” kullanılmıştır. Ebeveynlerin ebeveyn öz yeterliliği düzeyleri ile algılanan sosyal destek düzeyleri arasında olan ilişkinin değerlendirmek için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Gerçekleştirilen analizde ebeveynlerin öz yeterlilik algısı ile algılanan sosyal destek ($r=.65$; $p<.01$), aile kaynaklı sosyal destek ($r=.59$; $p<.01$), arkadaş kaynaklı sosyal destek ($r=.48$; $p<.01$) ve özel biri kaynaklı sosyal destek ($r=.59$; $p<.01$) puanları arasında orta düzeyde ve pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Öz yeterlilik, Sosyal destek, Ebeveyn, Konuşma bozukluğu

SUMMARY

This research was carried out to examine the self-efficacy levels of the parents of children diagnosed with delayed speech and language disorders. Within the scope of the research, it was also examined whether the self-efficacy perceptions of the parents and the perceived social support levels differed significantly in terms of socioeconomic level, age, number of children and education level variables. The participant group of the study consists of the parents of children diagnosed with "speech disorder". A total of 395 parents, 189 (47.8%) female and 206 (52.2%) male, participated in the study. The research was carried out with the relational scanning model, one of the general scanning models. "Personal Information Form" was used as a data collection tool to reach the demographic information of the parents. In addition, "Parental Self-Efficacy Scale" and "Multidimensional Scale of Perceived Social Support" were used. Pearson Product-Moment Correlation analysis was conducted to examine the relationship between parents' parental self-efficacy levels and perceived social support levels. As a result of the analysis, parents' self-efficacy perceptions and perceived social support ($r=.65$; $p<.01$), family-based social support ($r=.59$; $p<.01$), friend-based social support ($r=.48$; $p<.01$) and social support from a special person ($r=.59$; $p<.01$) scores were found to be moderately and positively significant.

Keywords: Self-efficacy, Social support, Parent, Speech disorder

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
SUMMARY	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLolar LİSTESİ	vi
ÖN SÖZ	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. KONUŞMA BOZUKLUĞU	5
1.1.1. Erken Çocukluk Döneminde Dil Gelişimi.....	5
1.1.2. Dil Gelişimi Üzerinde Etkisi Bulunan Unsurlar	8
1.1.2.1. Beyin Gelişimi	8
1.1.2.2. Kalıtım ve Çevre	9
1.1.2.3. Sosyal Etkileşim.....	10
1.1.3. Konuşma Bozukluğu.....	11
1.2. EBEVEYN ÖZ YETERLİLİĞİ	13
1.2.1. Öz Yeterlilik	13
1.2.2. Öz Yeterliliğin Kaynakları.....	17
1.2.2.1. Doğrudan Yaşantılar	17
1.2.2.2. Diğerlerinin Deneyimleri	18
1.2.2.3. Sözel İkna.....	18
1.2.2.4. Fiziksel ve Ruhsal Durum.....	19
1.2.3. Ebeveyn Öz Yeterliliği	19

1.2.4. Ebeveyn Öz Yeterliliğinin Gelişimi	22
1.2.5. Ebeveyn Öz Yeterliliğinin Çocuk ve Ebeveyn Üzerindeki Etkileri	24
1.3. ALGILANAN SOSYAL DESTEK.....	25
1.3.1. Sosyal Destek.....	25
1.3.2. Sosyal Desteğin İşlevleri	28
1.3.3. Algılanan Sosyal Destek ve Ebeveynlik.....	29

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ.....	30
2.2. ARAŞTIRMA GRUBU	30
2.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	31
2.3.1. Kişisel Bilgi Formu.....	31
2.3.2. Ebeveyn Öz-yeterliği Ölçeği	32
2.3.3. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği.....	32
2.4. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ.....	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

3.1. EBEVEYN ÖZ YETERLİLİĞİ VE ALGILANAN SOSYAL DESTEĞE YÖNELİK BETİMSSEL İSTATİSTİKLER.....	34
3.2. ANNE VE BABALARIN EBEVEYN ÖZ YETERLİLİK ALGILARININ FARKLILAŞMASINA YÖNELİK BULGULAR.....	34
3.3. ANNE VE BABALARIN ALGILANAN SOSYAL DESTEK DÜZEYLERİNİN FARKLILAŞMASINA YÖNELİK BULGULAR	35
3.4. EBEVEYNLERİN ÖZ YETERLİLİK ALGILARI VE ALGILANAN SOSYAL DESTEK DÜZEYLERİNİN DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİNE YÖNELİK BULGULAR	35
3.4.1. Sosyoekonomik Düzeye Göre İncelenmesi	36
3.4.2. Yaşa Göre İncelenmesi	38

3.4.3. Çocuk Sayısına Göre İncelenmesi	40
3.4.4. Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesi	41
3.5. EBEVEYNLERİN ÖZ YETERLİLİK ALGILARI VE ALGILANAN SOSYAL DESTEK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİNE YÖNELİK BULGULAR.....	44

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARTIŞMA VE YORUM	45
SONUÇ.....	52
KAYNAKÇA.....	55
EKLER.....	65

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler	31
Tablo 2. Değişkenlere Ait Basıklık ve Çarpıklık Değerleri	33
Tablo 3. Değişkenlere Ait Betimsel İstatistikler	34
Tablo 4. Ebeveyn Öz Yeterlilik Algılarının cinsiyet değişkeni açısından incelenmesine yönelik bağımsız gruplar için t testi sonuçları	34
Tablo 5. Algılanan sosyal destek düzeylerinin cinsiyet değişkeni açısından incelenmesine yönelik bağımsız gruplar için t testi sonuçları	35
Tablo 6. Sosyoekonomik düzeye göre aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri	36
Tablo 7. Sosyoekonomik düzeye Göre tek yönlü varyans analizi sonuçları.....	37
Tablo 8. Yaşa göre aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri	38
Tablo 9. Yaşa Göre tek yönlü varyans analizi sonuçları	39
Tablo 10. Çocuk sayısına göre aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri	40
Tablo 11. Çocuk sayısına göre tek yönlü varyans analizi sonuçları.....	41
Tablo 12. Eğitim düzeyi göre aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri.....	42
Tablo 13. Eğitim düzeyine göre tek yönlü varyans analizi sonuçları.....	43
Tablo 14. Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi Sonuçları.....	44

ÖN SÖZ

Öncelikle bu çalışmada her türlü geri bildirimleriyle bana yardımcı olan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Yücel YILMAZ'a teşekkür ederim.

Psikolog olmanın gururunu her daim yaşadım ve yaşamaya devam edeceğim. Tez çalışmamı maddi ve manevi desteğini esirgemeyen babam Tahsin Keleş'e ithaf ediyorum. Her zaman her koşulda her şeyi yapabileceğimi bana düşündürdüğün ve beni desteklediğin için teşekkür ederim. Bu yorucu ama bir o kadar keyifli süreçte sevgili annem Feride Arzu Keleş'e her zaman beni yüreklendirdiği için teşekkürü borç bilirim.

GİRİŞ

Aile, düzenli işlemediği gereken bir sistemdir. Bu noktada her bir aile üyesine düşen birtakım sorumluluklar bulunmaktadır. Ancak özel gereksinime sahip olan bir çocuğun varlığı, sistemdeki işleyişi ve dengeyi bozabilirken aynı zamanda aile üyelerinin sorumluluklarını değiştirebilir. Özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmak aile üyelerinin düşünce ve duygularında olumsuz değişimler meydana getirebilmektedir. Bu duru aile içerisinde önemli bir stres yaratmaktadır (Küçükler, 1997). Ortaya çıkan bu stres, sadece çocuğa bakım sunmada değil bireylerin kendi fiziksel ve bilişsel sağlıkları üzerinde de olumsuz etki göstermektedir. Aynı zamanda yaşanan stres, ebeveynlerin çocukları ile olan ilişkilerinde de etki göstermektedir (Peer ve Hillman, 2014). Özel gereksinimli çocuğa sahip olan ailelerin stres yaşamalarında; çocuğun içerisinde bulunduğu durum hakkında bilgi sahibi olmama, etraftaki diğer bireylerin olumsuz tutumlarıyla başa çıkmak zorunda olma, eğitim ve bakım masraflarının yükselmesi sonucunda ekonomik zorluklar yaşama, ailenin diğer ihtiyaçlarını yeterince yerine getirememe, hayal kırıklığı, üzüntü ve utanç yaşama gibi pek çok unsurun etkili olduğu söylenebilir (Çiftçi Tekinarslan, 2010; Dyson, 1997; Küçükler, 2001).

Öz yeterlilik, bireylerin davranışlarının ve davranışlarında meydana gelen değişimlerin temel belirleyicidir. Bu noktada ailenin işlevlerinin sağlıklı olarak gerçekleştirilmesinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Çünkü öz yeterlilik motivasyonel, duygusal, bilişsel, seçim yapma ve karar verme süreçleri üzerinde önemli bir role sahiptir (Henson, 2001). Öz yeterlilik hakkında yapılan çalışmalar incelendiğinde çalışmaların bir kısmının ebeveynlerin öz yeterlilik algıları üzerine gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu noktada aile öz yeterliliği; anne-babanın çocukları, gelişimsel ve davranışsal açıdan pozitif yönde etkileme becerilerine yönelik algıları olarak tanımlanmaktadır (Coleman ve Karraker, 1998; Juntila ve ark., 2015). Aile öz yeterliliği; anne-babanın şu anda ve gelecekte olan davranışları ile bağlantılıdır (Bandura, 1997). Ebeveyn öz yeterlilik algısı yüksek olan bireyler, çocuklarının neye ihtiyaç duyduğunun farkındadırlar. Aynı zamanda çocuklarının gelişim süreçleri ile ilgili izlem ve gözlem yapabilmekte, çocukları hakkında karar alırken kendilerine güvenmekte ve çocukları için daha fazla öğrenme fırsatı sunmakta ve tanımaktadırlar (Coleman ve Karraker, 2000; Hudson, Elek ve Fleck,

2001). Öz yeterlilik algısı yüksek olan ailelerde bir sorunla karşılaşıldığında sorundan kaçınmak yerine çözümüne odaklanmak tercih edilir. Bireyler, istenmeyen ve olumsuz düşünce ve duygulardan kaçınarak etkili sorun çözme becerilerini tercih etmektedirler (Bandura, 1997). Bu doğrultuda değerlendirildiğinde aile içerisindeki öz yeterlilik algısının çocuğun gelişiminde oldukça önemli bir etkisinin olduğu görülmektedir (Coleman ve Karraker, 1998).

Ebeveyn öz yeterliliği ile ilgili açıklamalara bakıldığında farklı tanımlamaların olduğu görülmektedir. Teti ve Gelfand (1991) ebeveyn öz yeterliliğini, anne-babalık rolleri ile ilgili bilgili ve yeterli olmak ve bu rolleri karşılama düzeyine dair beklentilerin derecesi; Coleman (1998), anne-babanın çocuklarının gelişim ve davranışlarında pozitif bir etki bırakabilmelerine yönelik geliştirmiş oldukları algı; Hassall, Rose ve McDonald (2005) ise anne-babanın kendisini ebeveynlik rol ve sorumluluklarında yeterli olarak görme dereceleri şeklinde açıklamaktadır.

Yapılan araştırmalara bakıldığında ebeveyn öz yeterliliği ile pek çok farklı psikososyal değişkenin bir arada ele alınıp incelendiği görülmektedir. Bu araştırmalarda genel anlamda ebeveyn öz yeterlilik algısı ile çocukların gelişimsel özellikleri arasındaki ilişki incelenmektedir (Anthony ve ark., 2005; Coleman, 1998; Coleman ve Karraker, 2000; Desjardin, 2006; Diken ve Diken, 2008; Hassall, Rose ve McDonald, 2005; Knoche, Givens ve Sheridan, 2007). Bu araştırma kapsamında da özel eğitim alan ve gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu bulunan çocukların ebeveynlerinin öz yeterlilik algılarının incelenmesi konu olarak seçilmiştir.

Erken çocukluk dönemindeki bir çocuğun dilsel uyaranlara maruz kalması hem çocuğun dil gelişimi hem de okula hazır olması açısından oldukça önemlidir. Yapılan bir araştırmada risk altında bulunan çocukların anneleri ile çalışılmış ve annelere dilsel uyaranlar sunma hakkında eğitim ve danışmanlık verilmiştir. Araştırma sonucunda bebeklerin ifade edici dillerinde önemli ve anlamlı ilerlemeler olduğu görülmüştür (McGowan ve ark., 2008). Farklı bir araştırmada ise annelerin öz yeterlilik algıları ile çocukların dil ve konuşma becerileri arasında anlamlı bir ilişki olduğu; annelik öz yeterlilik düzeyi gelişmiş olan annelerin çocuklarının dil ve konuşma becerilerinin daha gelişmiş bir durumda olduğu görülmüştür (Desjardin, 2006). İletişim becerileri konusunda sorun yaşayan çocuklarla yapılan bir araştırmada ise çocukların alıcı dil seviyeleri ile annelerinin öğretim ve disipline

yönelik öz yeterlilik algıları arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonucunda çocukların alıcı dil becerilerinde azalma oldukça annelerin öz yeterlilik algılarının düştüğü görülmüştür (Harty, Alant ve Uys, 2006). Diken ve Diken (2008) tarafından yapılan araştırmada ise ifade edici dil gecikmesi bulunan çocukların annelerinin öz yeterlilik algıları ile çocuklarıyla sözel etkileşimde bulunma düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonucunda ebeveyn öz yeterlilik algısı yüksek veya yeterli olan annelerin çocukları ile daha fazla sözel etkileşimde buldukları ortaya koyulmuştur. Genel olarak bakıldığında ebeveyn öz yeterlilik algısı ile dil gelişimi arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu noktada ebeveynliğe yönelik öz yeterlilik algısının gelişmesinin ve bu konuda yapılacak olan destekleyici annelik uygulamalarının, erken çocukluk dönemindeki dil gelişimini olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir.

Yapılan araştırmalar ebeveyn öz yeterlilik algısı ile istenmeyen davranışlar arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu göstermektedir (Hassall ve ark., 2005; Sanders ve Woolley, 2005). Bandura (1982, 1997) tarafından ortaya koyulan öz yeterlilik kuramında; ebeveyn öz yeterliliğin yüksek olması, ebeveynlik ile alakalı sorumluluk, rol ve görevleri üstlenme noktasında bireylerin kendilerine yönelik güvenlerinin yüksek olmasına; ihtiyaç halinde yoğun bir çaba harcanmasına; sorunlar ve güçlükler karşısında pes edilmemesine ve çaresizlik duygusunun daha az yaşanmasına katkı sunmaktadır. Bu noktada bulgular, genel kuramsal bakış açısına uygundur. Ebeveyn öz yeterlilik algısı genel anlamda anne ve babaların sergiledikleri davranışlar için bir öngörü sağlamaktadır. Öz yeterlilik algısı yüksek olan ebeveynlerin, daha sağlıklı, tutarlı ve uygun ebeveyn davranışları ortaya koyacakları ifade edilmektedir (Coleman ve Karraker, 2000; Teti ve Gelfand, 1991). Düşük ebeveyn öz yeterlilik algısına sahip olan ebeveynlerde ise depresyon görülebilmektedir (Teti ve Gelfand, 1991). Aynı zamanda çocukların istenmeyen davranışları ebeveynler tarafından “sorunlu” olarak algılanmakta ve etkin olmayan başa çıkma davranışları sergilenmektedir (Coleman, 1998). Ebeveyn öz yeterlilik algısının düşük olması, ebeveynlerin kendileri ile ilgili şüpheye düşmelerine, güçlüklerle karşılaşılması halinde yoğun bir kaygı yaşamalarına, başarısızlık sonucunda doğrudan kendilerini sorumlu tutmalarına, problemleri bir tehdit olarak algılamalarına ve sorumluluklardan veya zorlu görevlerden kaçınmalarına yol açmaktadır. Bu doğrultuda çocuklarına sağlayacakları ebeveynliğin niteliğinde de bir

azalma meydana gelebilmektedir (Weaver ve ark., 2008). Bu noktada özellikle gelişim süresinde problem yaşayan çocukların ebeveynlerinin öz yeterlilik algılarının ve bu algı ile ilişkili olabilecek değişkenlerin belirlenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Yapılan literatür taramasından hareketle bu araştırmanın konusu, özel eğitimde “gecikmiş dil ve konuşma bozukluğu” tanısı almış çocukların anne ve babalarının öz yeterlilik düzeylerinin incelenmesi olarak belirlenmiştir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranması planlanmaktadır:

1. Konuşma bozukluğu tanısı bulunan çocukların anne ve babalarının öz yeterlilik düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmakta mıdır?

2. Konuşma bozukluğu tanısı bulunan çocukların anne ve babalarının algılanan sosyal destek düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmakta mıdır?

3. Konuşma bozukluğu tanısı bulunan çocukların ebeveynlerinin öz yeterlilik düzeyleri demografik değişkenler (sosyo ekonomik düzey, yaş, çocuk sayısı, eğitim düzeyi) açısından anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?

4. Konuşma bozukluğu tanısı bulunan çocukların ebeveynlerinin algılanan sosyal destek düzeyleri demografik değişkenler (sosyo ekonomik düzey, yaş, çocuk sayısı, eğitim düzeyi) açısından anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?

5. Konuşma bozukluğu tanısı bulunan çocukların ebeveynlerinin öz yeterlilik düzeyleri ile algılanan sosyal destek düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölüm içerisinde araştırma kapsamında incelenen kavramlar olan konuşma bozukluğu, ebeveyn öz yeterliliği ve algılanan sosyal destek kavramları hakkında literatür ışığında açıklamalar yer almaktadır.

1.1. KONUŞMA BOZUKLUĞU

Bu bölümde konuşma bozukluğunun açıklanması hedeflenmektedir. Ancak konuşma bozukluğundan önce erken çocukluk döneminde dil gelişimi ve dil gelişimi üzerinde etkisi olan unsurlar hakkında açıklamalar yer almaktadır. Bu bilgilerin ardından konuşma bozukluğu kavramı hakkında bilgi verilmektedir.

1.1.1. Erken Çocukluk Döneminde Dil Gelişimi

Çocuklar 3-4 yaşlarına geldiklerinde, hangi medeniyet ya da kültüre mensup olursa olsun çevresinde konuşulan dilin temel unsurlarını öğrenmiş olurlar. Dil gelişimi buradan da anlaşılacağı üzere insanoğlunun temel ve evrensel bir başarısıdır. Çocuklar dilin farkına varmaya başladıktan sonra öğrenme sürecinde hızlı bir şekilde ilerlerler. Okul çağına geldikleri zaman konuşmanın nasıl başlatılacağını, bağlama uygun bir şekilde anlamda ne gibi değişiklikler yapılacağını ve nasıl telaffuz edileceğini bilirler. Okul çağına geldikleri zaman ise özne, nesne, ekler ve yüklem gibi cümlenin öğelerine daha fazla hakim olurlar. Dolayısıyla, dil gelişimi bireyin yaşı ilerlediği zamanda bile durmaz ve ömür boyu gelişmeye devam eder (Gleason, 2016).

Dilin iki temel bileşeni vardır:

Alıcı (Reseptif) Dil; gelen konuşma uyarılarının işitme organı ile alınması, nöronların yaptığı sinaptik bağlantılar ile aktarılması ve işitsel-algısal beceriler ile yorumlanıp kavranması olarak açıklanmaktadır (Smolak, 1982).

İfade (Ekspresif) Dil; duyuşsal, motor işlevlerin ve zihinsel imgelerin ses şeklinde ifade edilmesi olarak tanımlanmıştır (Miller vd., 1980).

Çocuklarda dil gelişimi 0-1 yaş döneminde dil öncesi dönem olarak adlandırılır, okul öncesi dönem ise çocuğun yetişkinlere benzer konuşma becerilerini edindiği zaman dilimidir. Dil öncesi dönem yeni doğanın kelime edinimini sağlamadan önce jest, mimik ve farklı sesler ile isteklerini ifade ettiği dönemdir ve ilk kelimelerin telaffuz edildiği dönem için bir hazırlık evresidir (Bee, 1992).

Çocuklarda dil gelişimini 9 ayrı evrede incelemek mümkündür. Bunlar;

1. Refleksif Sesler Dönemi: Bu dönemde çıkan sesler bebeğin ağlaması, öksürmesi veya mızıldanması gibi doğal ve refleksif seslerdir. Açlık, ağrı ve öfke gibi iç uyaranlara tepki olarak sesler çıkarabilirler. Diğer seslere ek olarak, vokal benzeri ve homurdanma gibi sesler çıkarabilirler (Reed, 2018).

2. Gıgıldama Dönemi: Bu dönemde bebek çevresi ile etkileşime girmek için iki tane önemli davranış ortaya koyar. Bunlardan birincisi bağlamda memnuniyet ifade eden hoşnutluk sesleri ortaya çıkarmaktır. İkinci davranış ise bu hoşnutluk sesleri ile aynı zamanda ortaya çıkan gülümsemedir. Bebekler bu dönemde k/g gibi fonemleri de üretmeye başlarlar. Kahkaha ise yaklaşık 16 hafta civarlarında ortaya çıkmaktadır (Reed, 2018).

3. Genişletme Dönemi: Bu dönem, ses oyunu (Vokal jimnastik) olarak da adlandırılır. Diğer bir adıyla agulama dönemi olarak da adlandırılmaktadır. Bu evrede bebek ünlü (vokal) ve ünsüz (konsonant) sesleri içeren heceler üretir. Bu dönemde ortaya çıkan konsonantlar dilin ön tarafa gitmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Bebek bu dönemde ebeveyni ya da başka bir kişi ile etkileşimi başlatmak için ses oyunları yapabilir. Bu yapılan ses oyunları, ses üretme becerisini artırmak için yapılan etkinlikler olduğu düşünülmektedir (Paul ve Baker, 1996).

4. Düzenli Mırıldanma Evresi: Bu dönemin diğer bir adı babıldama dönemidir. Bu dönem içinde çocuk bababa ve mamama gibi evrensel özellikler taşıyan sesler çıkarırlar. Bu evrede yetişkin benzeri sıralamalar ile hece tekrarları oluşmaktadır. Bu dönem sırasında en sık kullanılan konsonantlar /b/, /p/, /t/, /d/, /m/ ve /n/'dir. Ses oyunlarına benzeyen bu tekrarlar çocuk tarafından bilinçli olarak yapılır (Paul ve Baker, 1996).

5. Çeşitlendirilmiş Mırıldanma Evresi: Bu evrede çocuk yaklaşık 11 aylıkken ebeveynlerinin söylediği kelimeleri tekrar etmeye çalışmaktadır. Taklit davranışı bebeğin sosyal ve dil gelişimi için çok önemlidir. Çocuk anlamlı ilk sözcüğünü çıkarması için bu tür becerilere ihtiyaç duymaktadır ve bu davranışın övgü ile karşılanması veya taklit etmesi için model olunması çocuğun bu tür sesleri çıkarma sürecini hızlandırmaktadır (Behrman ve Vaugan, 1987).

6. Ses Sözcük Dönemi: Bu dönemden tekrarlama evresi şeklinde de bahsedilmektedir. Çocuk bu evrede bireylerin sesini bilinçli olarak taklit eder. Mırıldanıyormuş gibi yaparak ebeveynlerin konuşmasına benzer sesler çıkarır. Bu sesler anlamsız, akıcı cümlelerdir ve buna jargon adı verilmektedir. Bu dönemde çocuk basit sorulara göz teması kurarak ya da işaret ederek belirtir. Çocuk belirli jest ve mimikleri anlayabilir (Smith, 2018).

7. Tek Sözcük Dönemi: Gerçek konuşmaya geçiş bu evrede olur. Jargon ile asıl konuşma arasındaki sessizlik dönemi bittikten sonra bu dönem başlar. Bir yaş bitiminde ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bu dönemde konuşmanın varlığının kabul edilmesi için çocuğun tutarlı ve doğru bir şekilde kelimeleri kullanması gerekmektedir. Ortaya çıkan ilk kelimeler isimlerden meydana gelir. Daha sonra ise buna fiiller eklenmektedir. Başlangıçta çocuk daha fazla karşılaştığı nesnelere isimlerini telaffuz eder. Anlamlı ve anlamsız kalıplar deneyerek yeni yapılar ortaya çıkarır. Bu dönemde çocuk 10 ya da daha fazla kelime ve yansıma ses kullanır (Saxton, 2018).

8. İki Sözcük Dönemi: Bu dönem içinde çocuklar kelimeleri birbirine entegre eder. Ama bu birleştirmeler daha çok iki sözcüklü cümle öbeklerine geçiş dönemi olarak adlandırılır. Hareketler ve işaretler artık yerini sözel olarak ifade etmeye bırakır. Çocuk bu dönemin sonunda kelimelerin ilişkilerinin farkına varır ve birleştirerek değişik anlamlar ortaya koyar. Bu ortaya koyulan cümleler sadece anlam taşır ve isim-fiilden oluşmaktadır. İlerleyen zamanlarda çocuk, birleştirdiği kalıplar ile anadilinin dilbilgisi yapısını öğrenir. Sözcük dağarcığı yaklaşık 200 kelimedir. Çocuk ekleri kullanmak yerine doğrudan anlamı verecek şekilde telegrafik konuşur (Reed, 2018).

9. Gramer Kurallarına Uygun Konuşma Dönemi: Hızlı gelişmenin ortaya çıktığı bu evrede sözcük dağarcığı kapasitesi çok hızlı artar. Yetişkinlere benzer konuşmalar ortaya çıkar. Bu sebepten dolayı fonemik gelişim dönemi olarak da adlandırılır. 2 yaşındaki bir çocuğun bağlam içinde yaptığı konuşmanın anlaşılabilirlik düzeyi %26 ile 50 arasındadır. 3 yaşında %71 ile 80, 4 yaşına ulaştığında ise %100 anlaşılabilirlik düzeyine ulaşır. 3-4 yaş civarında çocuk fısıldamayı öğrenir. Kullandığı dilin gramer yapısına uygun olarak konuşur. Duygu, düşünce ve isteklerini rahat bir şekilde ifade edebilir. 4-5 yaş civarında dili doğru kullanır ve ebeveynlerinin perde algısına benzer konuşmalar ortaya çıkartır. Sözcük dağarcığı kapasitesi 1000 kelimeye ulaşmıştır. Daha karmaşık cümle yapıları kullanmaya başlar. 5-6 yaş civarında yetişkin insanlar gibi dili kullanır. Konuşması anlaşılırdır. Ebeveyn konuşmasını taklit etme azalmıştır. Ekler ve zamirler doğru bir şekilde kullanılmaktadır. Çocuk 5 ya da 6 kelime içeren cümleler kurabilir (Molai, 2019; Weismer ve Brown, 2021).

1.1.2. Dil Gelişimi Üzerinde Etkisi Bulunan Unsurlar

Dilin sağlıklı olarak gelişmesi ve sağlıklı olarak işlev göstermesi üzerinde beyin gelişimi, kalıtım ve çevre ve sosyal etkileşimin oldukça önemli etkileri bulunmaktadır. Aşağıda bu unsurlar hakkında detaylı açıklamalar yer almaktadır.

1.1.2.1. Beyin Gelişimi

İnsanlar, bir takım özellikleriyle diğer canlılardan ayrılmaktadır. Dikkat, algı, sonuç çıkarma, duygu ve düşünce uyumu, öğrenme, soyutlama, karar verme ve dil edinimi bu özelliklerdir. Bu özelliklerin kazanılması beynin ağırlığı veya sahip olunan nöron sayısına bağlı olmaktan ziyade karmaşık bir yapıyı birbirine bağlayan nöron ağına bağlıdır (Ergenç, 2008). Dil ediniminin gerçekleşmesi, bireylerin beynindeki dile özgü bölgenin olgunlaşması ile mümkündür. Dile özgü bölgenin olgunlaşması anne karnında başlamakta ve fetüsün gelişimiyle de sürmektedir. Dile özgü bölgenin gelişim sürecinde beyin içerisinde dili anlama ve ifade etmeyle alakalı sinirsel bağlantılar daha da karmaşık hale gelmektedir (Otto, 2006). Devam eden karmaşık olgunlaşma, her insanın farklı yol ve yöntemleri kullanarak dil edinimine katkı sunmaktadır. 1 ila 3 yaş arasındaki çocukların dil edinmelerine yönelik gerçekleştirilen bir araştırmada, gelişim süreci ile ilgilenen araştırmacıların dil gelişiminin altında yatan süreçlerin veya dil gelişimini mümkün hale getiren

mekanizmalar hakkında ipucu yakalamaya yönelik inançlarının, onları dil kazanım modelleri ile ilgili çalışmalar yapmaya ittiği ifade edilmiştir (Shore, 1995). Gerçekleştirilen bu çalışmada da diğer dil gelişimi kuramcılarını gibi tüm çocukların benzer yollarla dil gelişimini tamamlamadıkları vurgulanmıştır. Bu açıklamayı diğer kuramcılardan ayıran nokta ise dil gelişiminde ve kazanımında esas incelenmesi gereken noktanın beyindeki dil ile bağlantılı olan kısımlarda kullanılan yolların incelenmesi gerektiğinin savunulmasıdır. Ancak dil kazanımı ve gelişimi sürecinde sadece beyinde kullanılan yollar ve beyin düzenli çalışması yeterli olmamaktadır. Beynin düzenli çalışması ve işlevlerini tam olarak yerine getirmesi önemlidir ancak bunun yanında erken çocukluk döneminde kaliteli dil girdisinin de bulunması kritik bir öneme sahiptir (Viktoria ve ark., 2013). Bu noktada çevre ve kalıtımın da dil gelişimi üzerinde önemli bir etkisinin olduğu göz ardı edilmemelidir.

1.1.2.2. Kalıtım ve Çevre

Canlılara bakıldığında bakteriler gibi en basit canlıyla insanın genetik alt yapısının önemli bir kısmının benzemekte olduğu bilinmektedir. Şempanze DNA'sı ile insan DNA'sı arasındaki benzerliğin %98 olduğu bilinmektedir. Ortaya çıkan %2'lik farkın insanı insan yapan özelliklerden olan dik yürüme ve bilişsel ve dilsel becerilerden kaynaklanmaktadır (Berk, 2013). Bu noktada insanları diğer canlılardan farklı kılan insana has bir genetik koda sahip olmaları ve bu genetik kodun kuşaktan kuşağa aktarılmasıdır.

İnsanların hayatlarında sahip oldukları genetik mirasın üzerinde çevrenin katkısının eklenmesi ile birlikte insanlar potansiyel gelişim düzeyine ulaşmaktadırlar. İnsanlar yaşamlarını en iyi seviyeye taşımak için gerekli olanları çevrelerinden seçmekte ve bu doğrultuda kendilerine has bir gelişimsel yörünge meydana getirmektedirler (Lerner, 2002). Bu doğrultuda değerlendirildiğinde çocuğun geliştiği çevrede yer alan ebeveyn, kardeş, akraba gibi etkileşim içerisinde olduğu bireylerin eğitim düzeyi, kullanmış oldukları dil ve çocuğa karşı kullandıkları dil çocuk üzerinde önemli bir etki bırakmaktadır. Tüm bunların haricinde çocuk ile iletişim ve etkileşim sürecindeyken geçirmiş oldukları zaman ve çocuğa sundukları çevresel uyarıların çeşitli olması da dil gelişimi üzerinde destek sunan çevresel unsurlardandır (Hudson ve ark., 2015).

Farklı bir görüş ise çocukların içerisinde buldukları çevrenin dil gelişimi üzerinde önemli bir destek sağlamadığı yönündedir. Bu noktada çaba harcanmadan da ortaya koyulan bir konuşmada da dilin alt yapısının ortaya koyulacağı ifade edilmektedir. Bu görüşe göre çocukların işitmiş oldukları konuşmalardan hareketle çoğu zaman hatalar ve yanlış başlangıçlar ile konuşmaya başladıkları savunulmaktadır (Chomsky, 1992). Fakat yapılan araştırmalar dil gelişimi üzerinde etkisi olan çevresel unsurlardan bir tanesinin yetişkinlerin kullandığı ve çocuğa yöneltmiş olduğu dil olduğu; bunun erken dönem dil gelişimi üzerinde oldukça önemli bir etkisinin olduğunu vurgulamaktadır. Çocuğun maruz kaldığı dil, ifade edici dili geliştirmekte, sözcük dağarcığını geliştirmektedir. Bu noktada bu durum “dili işleme verimliliği” ile açıklanmaktadır. Bu noktada maruz kalınan dilin zengin olmasının dil gelişimini kolaylaştırıcı bir etkisi olan işleme becerileri üzerinde güçlendirici bir etkisi olduğu görülmektedir (Weisleder ve Fernald, 2013). Aynı zamanda yapılan bir araştırmada ikiz çocuklar incelenmiş ve genetik, paylaşımlı çevre ve paylaşımsız çevrenin etkileri incelenmiştir. Araştırma sonucunda kelime dağarcığı geniş olan ailelerde büyüyen çocukların benzer şekilde dil gelişimlerinin yüksek olduğu görülmüştür (Van Hulle ve ark., 2004). Genel olarak değerlendirildiğinde hem beyin gelişimi hem kalıtım hem de çevrenin dil gelişimi üzerinde önemli etkilerinin olduğu görülmektedir.

1.1.2.3. Sosyal Etkileşim

Dil gelişimi üzerinde etkisi olan bir diğer unsur ise sosyal etkileşimdir. Dil, yalnız başına öğrenilmesi pek mümkün olmayan, sosyal bir olgu olarak açıklanmaktadır. Bu noktada dilin kazanılması noktasında önemli noktalardan bir tanesinin sosyal etkileşim olduğu söylenebilir. Yeni doğan ile ilk etkileşime geçen anne, baba ya da bakım verenler bu sosyal etkileşimden birinci derecede sorumlu olan kişilerdir. Bakım veren ve bebek arasındaki etkileşime bakıldığında öncelikle göz temasının olduğu ve bu doğrultuda da ortak bir dikkatin sağlandığı ifade edilmektedir (Otto, 2006). Gelişim süreci ilerledikçe ve bebek büyüdükçe, sıra alma, oyun ve taklit becerilerinde gelişme meydana gelmektedir (Owens, 2012).

Bebek ile etkileşime girilirken kullanılan en ana etkileşim kalıbı göz teması kurmaktır. Göz temasının kurulması, bebek ile yetişkin arasındaki ortak dikkatin gelişmesine katkı sunmaktadır (Otto, 2006; Owens, 2012). Gerçekleştirilen bir

çalışmada yaşamın ilk iki yılındaki bebeklerin diğerleri ile ortak dikkat oluşturma ve dikkate cevap verme becerilerinin gelişmesindeki bireysel farklılıkların incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın sonucunda, bebeklerin 6., 8., 10., 12. ve 18. Aylarda yaşadıkları kelime dağarcığı gelişimleri ile ortak dil beceriler arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür (Morales ve ark., 2000). Aynı zamanda bebeklerin büyümesi ile birlikte oyun becerilerinde de gelişim meydana gelecektir. Oyun becerilerinin gelişmesi sonucunda çocuk diğerleri ile iletişim halinde olmak için sözel dili kullanmaya başlamaktadır. Çocukların sözel dil ile etkileşimde bulunmaları, geleceğe yönelik gelişim ve öğrenme süreçleri hakkında ipucu vermektedir (Otto, 2006).

1.1.3. Konuşma Bozukluğu

Dil gelişiminde; beyin hasarları, çocukluk döneminde geçirilen epilepsi, serebral palsi, işitme yetisi kayıpları, down sendromu, otizm spektrum bozukluğu, genetik veya psikolojik nedenlerden dolayı gecikmeler veya bozulmalar mevcut olabilir. Çocukluk döneminde ortaya çıkan dil sorunları gelişimsel dil bozukluğu şeklinde adlandırılmaktadır (Bishop vd., 2017). DSM-5 kriterlerine göre; kekemelik, dil bozukluğu, sosyal iletişim problemleri, konuşma sesi bozukluğu ve tanımlanmamış bozukluklar şeklinde bir sınıflandırma gerçekleştirilmiştir (American Psychiatric Association, 2013).

Dil bozukluğunun ortaya çıkmasında nöbet, asfiksi (mor doğum), orofarinks gibi medikal sorunlar; ailenin eğitim düzeyinin düşük seviyelerde olması, aile bireyleri ya da akrabalarında konuşma ve dil problemleri ile ilgili öykünün pozitif olması, yetersiz uyarana maruz kalma gibi çevresel sebepler risk faktörü olarak tanımlanmıştır (Sunderajan ve Kanhere, 2019).

Dil bozukluğuna sahip çocuklar, kısıtlı sayıda ve çeşitlilikte kelime kullanmaktadırlar. Konuşurken basit cümleleri tercih ederler, dilbilgisi kuralları ile ilgili hatalar yaparlar veya cümle içerisinde doğru anlama gelen kelimeyi kullanmada zorluk çekme gibi ifade edici dil problemleri yaşarlar. Kelimeleri anlama sorunları şeklinde ortaya çıkan alıcı dil ile ilgili problemlerde yaşayabilirler (Ercan, 2018).

Çocukluk çağı konuşma apraksisi, konuşmanın ortaya çıkması için önemli olan motor planlamada yaşanan problemler ile karakterize bir şekilde ortaya

çıkılmaktadır. Konjenital şekilde var olabileceği gibi edinimsel olarak sonradan ortaya çıkabilmektedir. Konuşmayı sağlayan anatomik yapılarda problem olmamasına rağmen santral sinir sisteminden kaynaklı sorunlardan dolayı vocal ve konsonantların söylenmesinde tutarsız hatalar görülmektedir. Prozodi bozuktur. Bireyler sesleri izole bir şekilde üretebilirlerken, kelime olarak birleştirirken telaffuzda hatalar yapmaktadırlar (Korkmaz, 2005).

Konuşma bozukluğuna sebebiyet verecek herhangi bir anatomik veya nörolojik problem olmadan ortaya çıkan (American Psychiatric Association, 2013); seslerin atlanması, eklenmesi, değiştirilmesi ve söylenmesinde yaşanan problemler ile (Ercan, 2018) konuşmanın anlaşılabilirlik düzeyinin azalması DSM-5 kriterlerine göre konuşma sesi bozukluğu olarak tanımlanmıştır. Fonolojik bozukluk, artikülasyon problemleri (Ercan, 2018); genelde çocukluk döneminde başlar ve yaşamı olumsuz etkiler (American Psychiatric Association, 2013).

Kekemelik, bireyin akranlarına uygun olamayacak şekilde ses, hece ya da kelime tekrarı, uzatma, duraklama ya da kendisini fiziksel olarak kasarak konuşması ile karakterize probleme verilen isimdir (American Psychiatric Association, 2013). Motor konuşma gecikmesi, çocuklarda konuşmanın sağlanması için önemli olan nöro-bilişsel gelişimin gecikmesinden dolayı ortaya çıkmaktadır. Genel olarak bir dil problemi olarak kabul edilmemektedir ve çocuk, akranlarını 3 yaş civarında yakalamaktadır (Ercan, 2018). Bazı çocuklarda ise gecikmiş konuşmaya motor bileşenler eşlik eder ve motor gelişim kaynaklı gecikmiş konuşma görülebilmektedir (Shriberg ve ark., 2019).

Sosyal pragmatik iletişim bozukluğu, sözel veya sözel olmayan iletişim sırasında ortaya çıkan problemlere verilen isimdir (American Psychiatric Association, 2013). Bu probleme sahip bireyler; amaca yönelik dili kullanmada, iletişim başlatma ve sürdürmede, konuşurken sıra almada, akan konuşmayı takip etmede, uygun cevaplar vermede sorunlar yaşamaktadırlar. Karşısındaki konuşmacının niyetini, deyimleri, şakaları ve mecazi anlam gibi durumları kavramakta zorlanırlar (Ercan, 2018).

Gecikmiş konuşma, tipik dil gelişiminden geri kalan çocuklar için kullanılmaktadır. Bu çocukların; okuma, yazma, dikkat ve sosyalleşme ile ilgili

problemler yaşadıkları gözlemlenmektedir. Dil gelişimi olması gerektiği gibi ilerlemeyen çocuklar için gelişimsel değerlendirme yapılması önemlidir, çünkü atipik dil gelişimi dil ile ilgili sorunların ilk nedeni olabilir. Fiziksel ve gelişimsel problemler ise ikincil özelliği olarak karşımıza çıkabilmektedir. Primer dil ve konuşma gecikmesi; alıcı dil ve ifade edici dil bozukluklarını içermektedir. Sekonder dil ve konuşma gecikmesi ise işitme kaybı, zihinsel gerilik (mental retardasyon), otizm spektrum bozukluğu, mutizm ve fiziksel problemler kaynaklı durumlardan kaynaklanmaktadır.

Gecikmiş konuşmayı açıklamak için 3 durum üzerinde durulmuştur; işitme kaybı, anatomik bozukluklar ve nöro-musküler problemler. İşitme kaybı çocuğun dil gelişimi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Çünkü işitme kaybından dolayı çocuk konuşma sesleri ile ilgili ayrıntıları kaçıracaktır, bu durum da dil gelişimini geciktirecektir. Anatomik bozukluğu olan çocuklar, konuşma mekanizmasının yapısında bir problem olacağı için dil ve konuşma gecikmesinin ortaya çıkması muhtemeldir. Serebral palsi gibi nörolojik hastalıkları veya beyin hasarı ile doğan bebekler ise yaşları ilerledikçe konuşma organlarındaki (Artikülasyon organları, larenks ve solunum kasları) sorunlardan kaynaklı gecikmiş konuşmaya sahip olabilirler (McLaughlin, 2011).

1.2. EBEVEYN ÖZ YETERLİLİĞİ

1.2.1. Öz Yeterlilik

Öz yeterlilik, Bandura tarafından geliştirilen bir kavramdır. En temel anlamıyla ele alındığında öz yeterliliğin “kişinin üstlendiği bir sorumluluk ya da görevi, başarılı bir biçimde tamamlayabilme becerisine yönelik geliştirmiş olduğu öznel algı” olduğu ifade edilmektedir (Kurbanoglu, 2004).

Yeterlilik ise, kişinin bir görev ya da sorumluluğu doğru bir biçimde tamamlamasına yönelik kişide olması gereken bilgi, yetenek ve beceri kapasitesinin bulunması şeklinde açıklanmaktadır (Derman, 2007). Bandura (1989) öz yeterliliği; kişinin belirli bir performansı yerine getirmek adına ihtiyaç duyduğu etkinlikleri planlama ve koordine etme becerilerine sahip olduğuna ve bunun sonucunda da performansı başarılı olarak yerine getirebileceğine yönelik kendine inanması şeklinde tanımlamaktadır. Korkmaz (2004) ise öz yeterliliği, kişinin yapmak zorunda

olduklarıyla sahip olduğu beceri ve yeteneklerini kıyaslaması sonucunda eyleme geçebilme becerisi; kişinin karşılaştığı güçlükler karşısında kendisini başarıya götürecektir yöntemleri olduğuna dair inançlı olması; kendini tanıması ve bilmesi şeklinde açıklamaktadır. Bireyin mevcut yetenekleriyle hedefe yönelik eylemleri arasında bir köprü olan öz yeterlilik bazı durumlarda bir davranış değişikliğine neden olmaktadır. Bu noktada bireylerin yaşamış olduğu güçlükler, engellenmeler ya da başarısızlıklar neticesinde bireyin öz yeterlilik algısına bağlı olarak emek harcama, çabalama, dayanıklılık ve esneklik seviyesinde bir değişim meydana getirmektedir (Marat, 2005).

Bireylerin bilgi, yetenek ve beceriye sahip olmalarıyla bu bilgi yetenek ve beceriyi kullanmaları arasında bazı farklar bulunmaktadır (Bandura, 1989). Kişilerin kendilerinde var olan bilgi, yetenek ve becerileri karşısında şüpheye düşmeleri, girişimci olmalarını ve sorumluluk almalarını engellemektedir. Var olan yetenekleri ile ilgili kuşku duyan kişiler, sorumluluklarını başarılı ve doğru bir biçimde tamamlayamayacaklarına yönelik bir algı geliştirmişlerdir. Bu noktada bu kişiler zamanla öğrendikleri becerilerini unuttuklarına inanırlar ve bu nedenle çekingen davranışlar sergilerler ve bu bireylerin motivasyon ve isteklerinin de zaman içerisinde azaldığı görülmektedir. Genel olarak bu özellikler, düşük öz yeterlilik algısı sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu bilgiler değerlendirildiğinde, sahip olunan öz yeterlilik algısının benzer yetenek, beceri ve bilgiye sahip olan kişilerin performans farklılıklarının açıklanmasında önemli bir rol oynadığı söylenebilir (Bandura, 1988; Çuhadar, Gündüz ve Tanyeri, 2013).

Öz yeterlilik, üç temel kavramı içermektedir. Bunlar (Willemse, 2008; Zimmerman, 1995);

- Kişilerin özel bir sorumluluk ya da görevi başarılı bir biçimde tamamlayabileceklerine yönelik öznel bir yargılama sürecini kapsamaktadır.
- Kişilerin yaşamlarının duygusal, sosyal ve akademik alanlar önde gelmek üzere tüm alanları ile bağlantılı bir kavramdır.
- Kişilerin yaşam deneyimlerinden elde ettikleri başarılar ile gelişim göstermektedir.

Öz yeterlilik kuramına göre kişiler doğası gereği, meraklı, güdülenmiş, motivasyonlu ve başarı odaklıdır. Fakat ihtiyaç duyulan ve yeterli olan koşullar ortaya koyulmadığında ve bireyler için uygun ortamlar oluşturulmadığında kişiler kendilerini engellenmiş hissetmektedirler. Engellenmişlik hissi ise bireylerin tatmin seviyesinin düşmesine ve motivasyon düzeylerinin azalmasına neden olmaktadır (Deci ve Ryan, 2008).

Öz yeterlilik yaşamın tüm alanlarında kişiyi etkilemektedir. Ancak genel olarak özel bir alanda kullanıldığı görülmektedir. Örneğin bir kişi basit bir yemeği yapma noktasında yüksek bir öz yeterlilik algısına sahip olabilirken daha karmaşık bir yemeği yapma noktasında düşük bir öz yeterlilik algısına sahip olabilir (Uzel, 2009). Bu algı durumu “duruma has öz yeterlilik algısı” şeklinde açıklanmaktadır. Genel öz yeterlilik inancı ise kişilerin tutarlı ve kararlı davranışlarına ve tutumlarına yönelik inançlarını ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda genel öz yeterlilik inancının bir kişilik özelliği olarak da kabul edildiği ifade edilmektedir (Sahranç, 2007).

Bandura (1989), öz yeterliliğin iki farklı ögeden meydana geldiğini belirtmektedir. Bu ögeler; yeterlilik ve sonuç beklentisi olarak isimlendirilmektedir. Yeterlilik beklentisi; kişinin belirli bir sorumluluk iş ya da görevi doğru bir biçimde tamamlayabileceğine yönelik geliştirdiği inançları kapsamaktadır. Sonuç beklentisi ise eylemin tamamlanması sonucunda meydana gelen istek ve beklentilerin gerçekleşip gerçekleşmemesine dair düşünceleri kapsamaktadır (Alçay, 2015). Kişilerin yeterlilik ve sonuç beklentilerine yönelik inançları; onların hissetme, düşünme ve davranışlarının sebeplerinin anlaşılmasında ve motivasyonlarını nasıl kazandıkları noktasında yol gösterici olmaktadır (Bandura, 1994).

Öz yeterlilik inancının üç temel boyutu bulunmaktadır. Bunlar Bandura (1982) tarafından şu şekilde açıklanmaktadır:

1. *Seviye*: Kişinin bir sorumluluk, görev ya da işe karşı istek duyması
2. *Dayanıklılık*: Kişinin bir sorumluluk, görev ya da işin gerçekleşmesi noktasında çaba harcaması
3. *Genellenebilirlik*: Kişinin meydana çıkan düşünceyi yaşamının tüm alanına genellemesi

Bu noktada seviye, kişinin kendisine inanma düzeyi (Sezer ve ark., 2006); dayanıklılık, kişinin seviye boyutunu değerlendirme süreci; genellenebilirlik ise durumlar arasında öz yeterlilik algısının değişip değişmemesi şeklinde değerlendirilmektedir (Kuzgun, 2000).

Kişilerin öz yeterlilik algılarının gerçekçi olması oldukça kritiktir. Öz yeterlilik bireylerin sergileyecekleri davranışlar üzerinde etki sahibidir (Bandura, 1989) ve motivasyonu artırarak sürekliliğin sağlanmasına katkı sunar (Multon, Brown ve Lent, 1991). Bununla birlikte davranış değişikliklerinin temel noktası da öz yeterlilik algısıdır. Bu nedenle kişilerin öz yeterlilik algılarının eylemlerinin gelişmesinde ve yönlendirilmesinde önemli bir etkisi bulunmaktadır (Bandura, 1997). Eylemler üzerinde doğrudan etkisi bulunan öz yeterliliğin, bilgi, yetenek ve beceri gibi önemli kavramlar üzerinde de etkisi bulunmaktadır (Pajares ve Miller, 1994). Kişilerin bir davranışa başlama, o davranışı sürdürme ve başarılı bir şekilde sonlandırma noktasında bilgi, beceri ve yeteneklerin yanında öz yeterlilik algılarının olumlu olması da bir zorunluluktur (Hamurcu, 2006).

Gerçekleştirilen çalışmalara bakıldığında bireylerin öz yeterlilik algısından oldukça etkilendikleri ortaya koyulmuştur. Bu doğrultuda yüksek öz yeterlilik algısına sahip olan kişilerin, başarısızlıkla karşılaşması halinde başarısızlığı yeterince emek harcamalarına atfettikleri görülürken; düşük öz yeterlilik algısına sahip olanların ise beceri ve yeteneklerinin az olmasına atfettikleri görülmektedir (Pajares ve Schunk, 2001). Bununla birlikte düşük öz yeterlilik algısına sahip kişiler, yaşamdaki yeniliklere uyum göstermede zorlanmaktadırlar. Daha az emek harcamakta ve güçlüklerle karşılaştıklarında daha çabuk pes etmektedirler. Bu nedenle de daha fazla başarısızlığa uğramaktadırlar (Pajares, 2002; Zimmerman, 2000). Öz yeterlilik sadece eylemler üzerinde etkili değildir. Aynı zamanda düşünce ve duyguları da etkilemektedir. Öz yeterlilik algısı düşük olan kişiler, çaresizlik, depresyon ve kaygı hislerini daha fazla yaşamaktadırlar. Bununla birlikte öz güvenleri daha düşüktür ve daha yoğun karamsar düşüncelere sahiptirler (Marcus, Selby, Niaura ve Rossi, 1992). Öz yeterlilik algısı yüksek olan kişilerin ise eyleme geçmeleri daha kolay olmakta ve yaşamlarında daha başarılı olmaktadır (Marcus ve ark., 1992; Üredi, 2006). Bununla birlikte bu kişiler, yeteneklerini devamlı olarak geliştirmektedirler, kendilerine yönelik değerlendirmeleri objektiftir ve gereksiz risk

almaktan kaçınırlar. Yüksek öz yeterlilik algısına sahip kişilerin baş etme becerilerinin de daha gelişmiş olduğu belirtilmektedir (Keskin ve Orgun, 2006).

1.2.2. Öz Yeterliliğin Kaynakları

Öz yeterlilik bireylerin yaşadıkları deneyimler ile gelişim göstermekte ve zamanla birlikte de biçimlenmektedir. Kişinin öz yeterlilik algısının gelişim göstermesinde tecrübeler, diğerlerinin yaptığı yorumlar ve bireyin yapmış olduğu gözlemler önem taşımaktadır (Lee, 2005).

Bandura, öz yeterlilik algısının gelişim göstermesinde dört temel kaynağın bulunduğunu belirtmektedir. Bunlar, “bireyin elde ettiği başarılar”, “diğerlerinin tecrübeleri”, “psikolojik hal” ve “sözel ikna” şeklinde isimlendirilmektedir (Synder ve Lopez, 2002). Bu dört kaynak, öz yeterliliğin gelişimini birbirlerinden bağımsız olarak etkilememekte tam tersine birbiriyle etkileşim halinde öz yeterlilik algısının gelişmesinde söz sahibi olmaktadır (Pajares, 2002). Fakat Bandura bu kaynakların öneme göre sıralanabileceğini ifade etmektedir. Bu doğrultuda aşağıda kaynaklar Bandura tarafından ortaya koyulan önem sırası takip edilerek açıklanmıştır.

1.2.2.1. Doğrudan Yaşantılar

Kişinin bir sorumluluk, görev ya da iş sonucunda başarıya ulaşması sonucunda benzerlerinde de başarıya ulaşacağına karşı inancının artması doğrudan yaşantılar kapsamında değerlendirilmektedir. Bu noktada birey, başarıya ulaşmış olmayı bir ödül şeklinde değerlendirmektedir. Elde edilen bu ödül, kişinin motivasyonun artmasına ve benzer davranışları yeniden ortaya koymasına yönelik güçlendirmektedir (Bandura, 1994).

Doğrudan yaşantıların öz yeterlilik üzerindeki etkisinde kişinin ulaşmış olduğu başarının güçlük seviyesi kritik bir öneme sahiptir. Kişinin elde ettiği başarı, kişi için oldukça kolay bir görevin yerine getirilmesi sonucunda oluştuysa, kişi başarısızlıkla karşılaştığında daha fazla kırılganlık sergileyebilmektedir (Arslan, 2008). Aynı zamanda sürekli olarak başarısızlıkla karşılaşılması da öz yeterlilik üzerinde olumsuz bir etki bırakmaktadır. Bu noktada kişi karşılaşmış olduğu güçlüklerle yönelik olarak ısrarcı ve inatçı bir tavır ortaya koymaktan uzaklaşmaktadır (Bandura, 1994).

Gelişmiş bir öz yeterlilik algısına sahip olunması için kişinin başarıya ulaşabilecekleri eylemlere ihtiyaç duyulduğu açıktır. Başarıya ulaşan eylemlerin tekrarlanması sonucunda olumlu bir öz yeterlilik algısı süreç içerisinde ortaya çıkmakta ve sürekli bir hale gelmektedir. Sürekli bir hale gelmiş öz yeterlilik algısı sonucunda bireyler başarısızlıklarından daha zor etkilenmektedirler (Bandura, 1989).

1.2.2.2. Diğerlerinin Deneyimleri

Diğerleri tarafından yaşanan olaylar, Bandura'nın kuramında sıkça yer bulan dolaylı öğrenme yaşantılarını kapsamaktadır. Kişilerin diğerlerine yönelik gerçekleştirdikleri gözlemler neticesinde öğrenme yaşantıları sergiledikleri bilinmektedir. Bu doğrultuda bireyler diğerlerini gözlemleyerek kendi başarı algılarında da değişimler yaşayabilmektedirler. Fakat gözlem yoluyla bireylerin yaşadıkları değişimler, doğrudan yaşantılar kadar büyük bir etki göstermemektedir. Aynı zamanda diğerlerinin deneyimlerinin gözlemlenmesinin kişilerin öz yeterlilik algılarında değişme yol açabilmesi adına birtakım önemli noktaların olduğu görülmektedir. Kişinin cinsiyeti, yaşı, eğitim düzeyi konusunda benzer özelliklere sahip olanların gözlemlenmesi kişiyi olumlu etkilemekte; bu sayede kişi ben de yapabilirim düşüncesini geliştirmektedir. Ancak bu noktada başarısızlıkla karşılaşılması halinde kişi kendisini kıyaslamakta ve kendisinden ve yeteneklerinden kuşku duymaya başlamaktadır (Pajares, 2002). Yalnızca model alma ile kazanılan öz yeterlilik algısı, doğrudan yaşantılara oranla zayıf ve kırılımandır. Bu nedenle başarısızlık durumunda daha çabuk zarar görmektedir (Bandura, 1977).

1.2.2.3. Sözel İkna

Sözel ikna, aile, arkadaşlar, danışmanlar ya da öğretmenler tarafından bireye sunulan sözel teşviklerdir. Bu noktada sözel ikna, başarılı bir sonuç elde etme noktasında öz yeterlilik algısının oluşmasında ve sürdürülmesinde önemli bir güç olarak kabul edilmektedir (Demir, 2015). Bir diğer ifadeyle sözel ikna, kişilerin sosyal destek ihtiyaçlarını karşılayan bir konumda yer almaktadır.

Kişi, bir sorumluluk, görev ya da işin yapılması sürecinde çevresi tarafından verilen tepki ve yorumlardan ister istemez etkilenmektedir. Bu noktada çevreden gelen sözel ikna, kişinin almış olduğu sorumluluk, görev ya da işi tamamlaması için sergilediği çabaya pozitif bir etki sunmaktadır. Aynı zamanda kişinin motivasyonunu

arttırmada katkı sunmaktadır (Kurbanoglu, 2004). Fakat sözel iknanın etkili olabilmesi için teşvik ve söylemlerin gerçekçi olması oldukça önemli bir değere sahiptir (Bandura, 1986).

1.2.2.4. Fiziksel ve Ruhsal Durum

Kişilerin öz yeterliliklerin gelişmesinde önemli olan son kaynağa bakıldığında kişilerin fiziksel ve ruhsal durumlarının etkin rol oynadığı görülmektedir. Kişilerin bir sorumluluk, iş ya da görevi üstlenmeden önce öncelikle fiziksel ve ruhsal durumlarını değerlendirdikleri ve bu değerlendirme sonucunda bir karar verdikleri ifade edilmektedir (Bandura, 1986).

Kişilerin stresli ve gergin bir psikolojik durumda olmaları, öz yeterliliğin olumsuz olarak etkilenmesine neden olmaktadır. Pozitif duygulara sahip olmaları halindeyse kişilerin öz yeterlilik algısı güçlenmektedir. Kişilerin pozitif yaşam tecrübelerinin fazlaşması ve istenmeyen ruhsal durumların ve unsurların azaltılması, olumlu bir öz yeterlilik algısının gelişmesine katkı sunmaktadır (Bandura, 1994).

1.2.3. Ebeveyn Öz Yeterliliği

Ebeveynlik, aile sistemi ile birlikte içerisinde bulunan bireylerin iletişim süreçlerini, çocuğa karşı sorumluluklarını, gelişim süreci içerisindeki etkilerini içeren oldukça zor ve yetkinlik gerektiren bir roldür. Bu noktada hem annenin hem de babanın ebeveynlik algılarını temsil eden öz yeterlilik ve ebeveyn öz yeterliliğinin incelenmesi kritik bir öneme sahiptir.

Öz yeterlilik en temel anlamda, kişilerin farklı şartlarda yapamayacaklarına ve yapabileceklerine dair inançları şeklinde açıklanmaktadır. Kişinin güncel şartlardaki durumu ya da olayı nasıl yöneterek ifade edeceğine karşı kendisine yönelik geliştirdiği algıdır. Kişilerin geliştirmiş oldukları öz yeterlilik algıları, düşünce, duygu ve kendilerine yönelik motivasyonlarından büyük oranda etkilenmektedir (Bandura, 1992). Ebeveyn öz yeterliliği kavramına bakıldığında ise Bandura tarafından ortaya koyulan öz yeterlilik kuramı doğrultusunda açıklandığı görülmektedir. Bu kapsamda ebeveyn öz yeterliliği, “*ebeveynlik davranışlarını devam ettirme becerisine ve çocuk yetiştirmeye dair donanım ve bilgiye sahip olmasına ilişkin kendisine güvenmesi*” olarak açıklanmaktadır (Coleman ve Karraker,

1998). Farklı bir açıklamada ise anne ya da babanın ebeveynlik rolünün gerektirdiği sorumlulukları ve görevleri yapabilme becerilerine dair kendilerine güvenmeleri ve bu sorumluluk ve görevleri yerine getirme konusundaki yetenekleri noktasında aile üyelerinin geliştirmiş oldukları algı olarak belirtilmektedir (Guimond, Wilcox ve Lamorey, 2008). Aynı zamanda ebeveynliğin gerekliliklerini yerine getirirken karşılaşılan problemlerin altından kalkabilme veya sorunların çözümünde ebeveynlerin, ebeveynlik hakkında kendilerine karşı geliştirdikleri inançları ebeveynlik öz yeterliliği olarak açıklanmaktadır (Sanders ve Woolley, 2005). Ebeveynlik konusunda gerçekleştirilen araştırmalar incelendiğinde yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunda yeterlilik inancının oldukça önemli olduğuna dair vurguların yapıldığı görülmektedir (Bandura, 1997).

Ebeveynlerin geliştirmiş oldukları yeterlilik inançları farklı sosyal ve psikolojik değişkenlerden etkilenmekte ve bu değişkenler kapsamında ele alınmaktadır. Yapılan bir araştırmada annelerin yeterlilik algılarının depresyon, bebeğin mizacı ve sosyal destekten büyük oranda etkilendiği ve bu niteliklerin ebeveynlerin davranışları üzerinde önemli etkilerinin olduğu ortaya koyulmuştur (Teti ve Gelfand, 1991). Çocukların ortaya koydukları istenmeyen davranışların da büyük oranda ebeveynlerin öz yeterlilik algılarını etkilediği belirtilmektedir (Maniadaki ve ark., 2005).

Bandura'nın geliştirmiş olduğu öz yeterlilik kuramı doğrultusunda değerlendirildiğinde ebeveyn öz yeterliliğinin yüksek olduğu bireylerde, ebeveynliğin gerektirdiği görev ve sorumlulukları alma konusunda daha fazla güven geliştirdiği ve çocuklarının beklenti ve ihtiyaçlarını karşılamada daha fazla çaba ve emek ortaya koydukları, güçlükler karşısında ise daha etkili çözüm yolları üretebildikleri ve çaresizlik duygusunu daha az hissettikleri söylenebilir (Bandura, 1997). Aynı zamanda ebeveynlerin yüksek öz yeterlilik algısına sahip olmalarında önceki başarıları deneyimlerinin, kendilerine benzeyen diğer bireylerin başarılarının, sosyal desteğin ve alınan tepkilerinin pozitif olmasının oldukça önemli bir rolü bulunmaktadır. Ebeveyn öz yeterlilik algısı yüksek olan bireyler, istenmeyen ve strese yol açan durumlara yönelik daha az negatif duygu hissetmekte ve sorunlar karşısında etkili başa çıkma yöntemlerini kullanmaktadırlar (Çorbacı Serin ve Girli, 2012; Yıldırım ve İlhan, 2010).

Bununla birlikte düşük ebeveyn öz yeterliliğine sahip olan bireylerin ise etkisiz başa çıkma stratejilerini daha fazla kullandıkları ifade edilmektedir. Bu ebeveynlerin çocuklarında daha fazla istenmeyen davranışlar görülmekte ve yetersizlik duyguları meydana gelmektedir. Bu da ebeveynleri depresyon ve strese yöneltmektedir. Ebeveynlerin yaşadıkları depresyon ve stres, uygunsuz ve istenmeyen davranışları meydana getirmekte ve sonuç olarak çocuğun sağlıklı gelişimi üzerinde bir tehdit oluşturmaktadır (Weaver ve ark., 2008; Yıldırım ve İlhan, 2010). Ebeveynlerin çocukları ile ilgili olarak geliştirmiş oldukları algılar, aile içerisindeki üyelerin sağlık durumu, ebeveynlerin diğer kişilerden elde ettikleri kişisel tavsiyeler ebeveyn öz yeterliliğini etkilemektedir (Salonen ve ark., 2009).

Psikolojik ve fiziksel açıdan tehlike altında bulunan veya yetersizliği noktasında tanı almış olan bir çocuğun bulunması, ebeveynlerin öz yeterlilik algılarını büyük oranda etkilemektedir (Aksoy ve Diken, 2009). Bu noktada ebeveynler, geleceğe yönelik yoğun bir kaygı, stres, mutsuzluk ve hayal kırıklığı gibi olumsuz duygularla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu nedenle psikolojik sorunlar gün yüzüne çıkabilmekte ve ebeveynler anne-babalık rollerine ve görevlerine ilişkin yetersizlik duygusuna kapılabilmektedirler (Heath ve ark., 2015).

Özellikle bakım güçlüğüne olduğu durumlarda bakım yükü büyük oranda anneye düşmektedir. Bu durumdan kaynaklı olarak mizaçları zor olan çocuğa sahip anneler, çocuklarını sakinleştirmekte zorlanabilirler ve bu noktada yoğun bir kaygı yaşayabilirler. Bu süreç içerisinde öz yeterlilik algısı oldukça önemli bir durum olarak görülür. Düşük öz yeterliliğe sahip olan anneler kolay pes edip kaygılarının daha yüksek oranda sürdürmektedirler. Bu noktada çocukların yetiştirilmesi sürecinde ve istenmeyen davranışlarla mücadele edilmesinde bilhassa annenin öz yeterlilik algısının gelişmiş olması önemlidir. Geçmiş yaşantılar, annelerin öz yeterlilik algıları üzerinde oldukça önemli bir etkiye sahiptir. Bu noktada bu annelerin çocuklarını yetiştirme sürecinde, çocuklarını daha hızlı ve kolay sakinleştirdikleri, olumsuz ve zorlayıcı yaşam olayları ve davranışlara daha hızlı uyum sağladıkları ve kolay pes etmedikleri belirtilmektedir. Çocuğun ağlaması halinde öz yeterlilik algısı yüksek olan anneler, davranış kontrolü üzerinde söz sahibi olduklarına inanmaktadırlar. Bu doğrultuda da ağlama davranışı ile etkili ve kolay bir şekilde başa çıkabilmekte, ağlama davranışının geçici olduğuna yönelik inanç

geliştirmektedirler. Bu noktada annelerin çocukları üzerindeki kontrollerinin ve öz yeterlilik algısının yüksek olmasının genel anlamda eski deneyimlerinden kaynaklı olduğu belirtilmektedir (Leerkes ve Crockenberg, 2002).

Gelişim geriliği veya özel gereksinime sahip çocuğu olan ebeveynlerin psikolojik açıdan risk altında oldukları belirtilmektedir (Dökmen, 2009). Özel gereksinime sahip olan ebeveynlerin öz yeterlilik algılarının ele alındığı bir çalışmada, öz yeterlilik algısı arttıkça olumsuz psikolojik belirtilerin azaldığı ortaya koyulmuştur (Telef, 2013). Farklı bir çalışmada ise erken çocukluk döneminde çocuğu bulunan annelerin, depresyon ve öz yeterlilik algıları ele alınmış; araştırma sonucunda depresyon ve öz yeterlilik arasında negatif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu ortaya koyulmuştur (Yılmaz ve Balat, 2014). Literatüre bakıldığında ebeveynlerin öz yeterlilik algısı ve ruhsal olarak içerisinde buldukları durum arasındaki ilişkinin birçok çalışmada ele alındığı görülmüştür. Yapılan çalışmalar neticesinde ebeveyn öz yeterlilik algısı geliştikçe stres, kaygı ve depresyon düzeyinin azaldığı; zihinsel sağlık, evlilik doyumu ve aile uyumunun ise arttığı sonucuna ulaşılmıştır (Çorbacı ve ark., 2012; Gülay ve ark., 2012; Yılmaz ve Balat, 2014).

Ebeveynlerin öz yeterlilik algılarını inceleyen çalışmalar genel olarak ve özellikle de ülkemizde anneler ile gerçekleştirilmiştir (Aksoy ve Diken, 2009; Bağatarhan, 2012; Büyüктаşkapu, 2012; Kotil, 2010). Yapılan çalışmalarda ebeveyn öz yeterlilik algısının; ekonomik düzey, bekar anne olmak, sosyal destek ve yaş gibi demografik değişkenlerden etkilendiği ortaya koyulmuştur. Aynı zamanda algılanan ebeveyn öz yeterliliği ile çocukların olumsuz davranışları arasında bir ilişkinin olduğu belirtilmektedir (Aksoy ve Diken, 2009). Yapılan bir çalışmada benzer olarak ebeveynliğe yönelik öz yeterlilik algısı gelişmiş olan annelerin çocuklarının sosyal ve duygusal açıdan daha kolay ve etkili uyum sağlayabildikleri sonucuna ulaşılmıştır (Kotil, 2010).

1.2.4. Ebeveyn Öz Yeterliliğinin Gelişimi

Ebeveynlerin algıladıkları öz yeterliliğin gelişmesinde;

- Kendi ebeveynlerinden gördükleri tutumlar,
- Kendi ebeveynleri ile bağlanma özellikleri,

- Eş desteği,
- Sosyal destek ve
- Eğitim düzeyinin önemli bir rolünün olduğu belirtilmektedir (Holloway ve ark., 2005).

Bağlanma konusunda en etkili kuramlardan bir tanesi ortaya koyan Bowlby, çocukların kendilerine yönelik duygularını geliştirmelerinde çocukluk çağında kurmuş oldukları ilişkilerin önemli bir rolünün olduğunu belirtmektedir. Çocukluk çağında ortaya çıkan ve geliştirilen bu algı ve duygular, yetişkinlik dönemine gelindiğinde de kişileri etkilemeye devam etmektedir. Bu noktada ebeveynlerinin duyarlı ve kabul edici bir tutumla yetiştirmiş oldukları çocukların kendilerine değer verme düzeylerinin daha yüksek olduğu ve kendilerini sevgi ve saygı görmeye layık biri olarak gördükleri ifade edilmektedir. Bu düşünceler, bireylerin yaşadıkları olaylara yönelik ortaya koydukları davranışları ve tepkilerini etkilemektedir. Literatüre bakıldığında sevgi dolu ve kabul edici bir tutumla yetişen çocukların kendilerine yönelik güven ve saygılarının yüksek olduğu bilinmektedir. Yetişkinlik döneminde ise bu değerli olma duygusu, ebeveynlerin öz saygı düzeylerini etkilemektedir. Bu sayede bireyler, ebeveynlik rol ve sorumluluklarını yerine getirmedeki beceri ve yeteneklerine güven duymaktadırlar. Çocukluk çağında kendilerine yönelik düşünce duyguları olumlu olan kişilerin, ebeveynlik tecrübelerinde de kendilerine dönük saygı düzeylerinin gelişmiş olacağı düşünülmektedir. Bu noktada ebeveynlerin çocukları ile kurmuş oldukları ilişkiye de bu durumun doğrudan tesir edeceği aşikardır (Leerkes ve Crockenberg, 2002).

Kültürel farklılıklar da ebeveynlerin öz yeterlilik algısının gelişmesinde etkili olan unsurlardan bir tanesi olarak değerlendirilmektedir. Her kültürün ve toplumun kendine özgü ebeveynlik rolleri, çocuk bakma biçimleri, değerleri ve uygulamaları vardır. Bu roller, değerler ve uygulamalar bireyler tarafından içselleştirilmektedir. Bu toplumsallaşma süreci, kişilerin zihinsel şemalarını etkilemekte ve kişiler bu doğrultuda kendi ebeveynlik rol ve sorumluluklarını oluşturmaktadırlar. Kişiler, rol ve sorumluluklarını oluşturma noktasında yakın çevrelerindeki çocuklar ya da kendi çocukları ile yaşadıkları ebeveynlik deneyimlerini farklı deneyimleriyle

karşılaştırarak kendilerine yönelik ebeveynlik öz yeterlilik inançlarını geliştirmektedirler (Aksoy ve Diken, 2009).

1.2.5. Ebeveyn Öz Yeterliliğinin Çocuk ve Ebeveyn Üzerindeki Etkileri

Ebeveyn öz yeterliliğinin hem çocuk hem de ebeveyn üzerinde pek çok etkisi bulunmaktadır. Bu noktada bu konu ile ilgili yapılan araştırmalar bu bölümde yer almaktadır.

Yapılan bir araştırmada, okul öncesi eğitime yakın zamanda başlamış olan çocukların, sosyal ve duygusal uyum düzeylerinde annelerin ebeveyn öz yeterlilik algıları ve okul beklentilerine uyum sağlamalarının etkisinin olup olmadığı incelenmiştir. Aynı zamanda araştırmada, annelerin davranışları ve özelliklerinin ve çocuğun cinsiyetinin öz yeterlilik algısı ve okul beklentisine uyum düzeyi üzerinde etkisi olup olmadığına bakılmıştır. Araştırma kapsamında 586 anne ve öğretmene ulaşılmıştır. Sonuç olarak, kız öğrencilerin erkeklere oranla daha yüksek sosyal ve duygusal uyuma sahip oldukları görülmüştür. Okul öncesi eğitim alan annelerin ve çalışmayan annelerinin çocuklarının da sosyal ve duygusal uyum seviyelerinin daha gelişmiş olduğu diğer bir bulgudur. Aynı zamanda çocuklarını okul öncesine gönderme konusunda kararsızlık yaşamayan, öğretmeni çocuğu hakkında sağlıklı bir şekilde bilgilendiren, çocuğuyla okul öncesi eğitim süreci hakkında konuşan, çocuğunu sınıfta beklemek istemeyen annelerin çocuklarının sosyal ve duygusal uyum sağlama noktasında daha fazla gelişmiş oldukları ortaya koyulmuştur. Eşinden destek gören, çocuk bakımı hakkında kitap, televizyon ya da internetten bilgi alan annelerinin çocuklarının da daha yüksek sosyal ve duygusal uyum gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Son olarak sosyal ve duygusal uyumun ebeveyn öz yeterliliği tarafından yordandığı ortaya koyulmuştur. Bir diğer ifadeyle ebeveyn öz yeterlilik algısı yükseldikçe çocukların sosyal ve duygusal uyum düzeylerinin de yükseldiği sonucuna ulaşılmıştır (Kotil, 2010).

Büyüktaşkapu (2012) tarafından yapılan araştırmada, 1 ila 3 yaş aralığında olan ve normal gelişim seviyesine sahip olan çocukların gelişim seviyeleri ile ebeveynlik öz yeterlilik düzeyleri arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Çalışma kapsamında 60 çocuk ve anneye ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda annelerin öz yeterlilik seviyelerinin orta düzeyde olduğu görülmüştür. Anneler, disiplin, oyun ve öğretme noktasında düşük öz yeterlilik algısına sahiptirler. Aynı zamanda algılanan

ebeveyn öz yeterlilik düzeyi arttıkça çocukların öz bakım ve sosyal becerilerinin de daha fazla gelişmiş olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Özkul'un (2015) yaptığı çalışmada 4 ila 5 yaşında olan ve okul öncesi eğitime devam eden çocukların babalarının öz yeterlilik algıları incelenmiştir. Bu kapsamda öz yeterlilik algısı ile birliktelik durumları arasındaki ilişki incelenirken aynı zamanda babaların eğitim seviyesi, gelir düzeyi, yaşı, çalışıp çalışmaması, çocuğun cinsiyeti ve çocuğu görme yaygınlığının öz yeterlilik üzerindeki etkisi de incelenmiştir. Araştırmaya boşanmış ve evli 100 kişi katılım göstermiştir. Araştırma sonucunda evli olanların boşanmış olanlara göre daha yüksek öz yeterlilik algısına sahip olduklarına ulaşılmıştır. Aynı zamanda boşanmış bireylerin çocuklarını görme yaygınlıklarıyla öz yeterlilik düzeyleri arasında farklılaşma olduğu; haftada 1 çocuğunu gören babaların daha olumlu özellikler sergiledikleri ortaya konulmuştur.

Gerçekleştirilen bir diğer çalışmada ise özel gereksinimli çocukların annelerinin yılmazlık ve stres düzeyleri ile öz yeterlilik algısı arasındaki ilişkinin incelenmesi hedeflenmiştir. Aynı zamanda bu değişkenler üzerinde etkisi bulunan demografik değişkenler de ele alınmıştır. Araştırma kapsamında 150 anne ile çalışılmıştır. Sonuçlara bakıldığında ise, ebeveyn öz yeterlilik algısı, ise gelir düzeyi ve eğitim düzeyi arasında pozitif yönde bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Bununla birlikte öz yeterlilik algısı yükseldikçe yılmazlığın arttığı ve stresin azaldığı ortaya konulmuştur (Altındağ Kumaş ve Sümer, 2019).

1.3. ALGILANAN SOSYAL DESTEK

1.3.1. Sosyal Destek

Sosyal destek yeni çalışılmaya başlanılan bir konu olmamakla birlikte, bireylerin sosyal ilişkilerinden gördüğü desteğin oldukça önemli olduğu gün geçtikte daha fazla vurgulanmaktadır. Araştırmacılar, bireyin çevresine sağlıklı uyum sağlaması için aile, arkadaşlar, iş çevresi gibi bireyin sosyal çevresi tarafından destek görmesinin oldukça önemli olduğunu ifade etmektedirler (Arman, 2009). En genel anlamda sosyal destek, bireylerin yakın ve uzak çevrelerinden sağladıkları psikolojik ve sosyal desteklenme, yardım olarak tanımlanmaktadır (Şahin, 1999).

Araştırmacılar tarafından sosyal desteğin birçok farklı tanımı yapılmaktadır. Dunst, Trivette ve Cross, (1986) sosyal desteği bireylerin iletişimde oldukları

diğerleri tarafından psikolojik iyi oluşunun korunması, sağlıklı uyumun kolaylaşması ve gelişimin devam etmesi adına sağlanan, fiziksel, araçsal, maddi ve duygusal yardım olarak tanımlarken benzer bir tanımla Cohen ve Wills (1985), bireylerin kişiler arası ilişkilerinde kabul görme ve yakın ilişki kurma ihtiyaçlarının karşılanması yoluyla bireyin psikolojik uyum ve iyi oluşuna katkıda bulunan, bireye bilgi veren ve maddi yardım sağlayan kaynaklar olarak tanımlamaktadır. Gallagher, Beckman ve Cross, (1983), bireylerin yaşamları boyunca karşılaşılabilecekleri kriz durumlarında oluşabilecek sorun ve sıkıntıların olumsuz olabilecek sonuçlarını azaltmayı sağlayan bir çare, Ben-David ve Leichtentritt, (1999), bireyin sevgi, ait olma, kabul edilme, güvenlik gibi sosyal ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla kurulan karşılıklı etkileşim şeklinde ifade etmektedir. Meral ve Cavkaytar (2012) ise tüm bu tanımları bir araya getirmiş ve sosyal desteği, bireyin önemsendiğine, sevildiğine ve değer verildiğine inanmasını, zorlayıcı yaşam olaylarının olumsuz etkilerinin azaltılmasını ve uyumun kolaylaşmasını, psikolojik iyi oluşun korunmasını sağlayan, etrafındaki diğer bireyler tarafından fiziksel, araçsal, bilgilendirici, maddi ve duygusal açılardan yardım görmesi olarak tanımlamıştır.

Sosyal destek sayesinde birey değerli olduğunu fark etmekte böylelikle stres ve zorlayıcı yaşam olaylarıyla baş etmede stresi azaltıp baş etme kapasitesini arttırmaktadır (Allen, Ciambrone ve Welch, 2000; Etzion, 1984). Bir yerde birey açısından sosyal destek, koruyucu bir görev taşımaktadır (Kaner, 2004; Şahin, 1999). Sosyal destek, birey tarafından ilişkide olduğu insanların kendisini ne derece sevdiğinin ve kendisine ne derece saygı duyduğunun bir göstergesi olarak algılanmaktadır (Cobb, 1976; Sarason, Levine, Basham ve Sarason, 1983). Aynı zamanda sosyal destek, bireyin duygusal olarak tükenmişliğinin önüne geçmekte, sorumluluğunu paylaşmakta ve psikolojik kaynaklarını kullanmasına yardım etmektedir (Caplan, 1974).

Sosyal destek kavramı temel olarak iki bileşenden meydana gelmektedir. Bunlardan ilki, bireyin ihtiyaç duyduğu bir anda destek görebileceği kişilerin varlığı ikincisi ise bu destekten duyduğu mutluluğun derecesidir. Bu iki bileşen birbirinden etkilenmektedir ve bireyin kişiliğine bağlı olarak şekillenmektedir. Bazı bireyler tek bir kişiden sosyal destek görmek isterken bazıları ise çok fazla sosyal destek kaynağına ihtiyaç duyabilmekte ve bu destekten aldıkları mutluluk beklentilerine göre değişebilmektedir (Karadağ, 2007). Birçok araştırmacı sosyal destek

kavramında nicelikten çok niteliğin önemli olduğunu vurgulamaktadır. Yani bireyler güven duydukları, sırlarını paylaşabileceği ve kendisi için değerli olan bir kişiyle ile bağ kurduklarında sosyal desteğin varlığından söz etmek mümkündür (Şahin, 1999).

Algılanan sosyal destek kavramı da bu destekten sağlanan mutluluk ve doyum ile ilgilidir. Bireyin çevresinden gördüğü sosyal desteği, algılama, yorumlama ve anlamlandırmasına dayanan özel değerlendirme, algılanan sosyal destek olarak tanımlanmaktadır (Kef, 1997).

Sosyal destek kavramının incelenmesinde kritik olan bireyin bu destekten sağladığı doyum olarak karşımıza çıkmaktadır. Birey tarafından algılanan sosyal destek bireyi memnun ve mutlu ediyorsa, doyumuna ulaştırıyorsa, sosyal desteğin birey tarafından yararlı algılandığını söylemek mümkündür (Cnic, Friedrich ve Greenberg, 1983).

Bireyler zorlayıcı bir yaşam olayıyla karşılaştıklarında ilk olarak eş ve aile bireylerinin yardımına ihtiyaç duymaktadır. Aile bireyleri tarafından duygu ve düşüncelerin rahat ifade edilebildiği destekleyici, doğru iletişim kaynaklarının kullanıldığı bir ortam oluşturulduğunda hem bireyin stresi hem de aile içi stres önenebilmektedir. Ancak aileleri tarafından yeterince sosyal destek göremeyen bireyler, profesyonel bir yardım aramak gibi farklı destek kaynaklarına yönelmektedir (Usluer, 1989). Sosyal destek sonucunda bireylerin olumsuz davranışları değişerek olumlu davranışlara dönüşmektedir (Yıldırım, 1997).

Sosyal desteğin işlevsel özellikleri, bireyin sosyal destekten aldıklarının bireye ne kadar doyum sağladığı ve bireyin bu destekten ne kadar yarar sağladığını ifade etmektedir (Kazak ve Marvin, 1984). Sosyal desteğin birey açısından birçok farklı işlevi bulunmaktadır. Duygusal anlamda boşalma ve rahatlama sağlama, bireylere sorunları ile ilgili rehberlik ederek başa çıkma yolları konusunda yardımcı olma, bireylerin başa çıkma mücadelesinde kullandıkları yollar hakkında onlara geribildirim sağlayarak başa çıkma yollarını geliştirme, zorlayıcı yaşam olaylarına uyum sağlamayı kolaylaştırma, kişisel gelişime katkı sunma, kişilerarası bağları güçlendirerek stresin yıkıcı etkilerini azaltma bu işlevlerden bazıları olarak karşımıza çıkmaktadır (Dunst ve ark., 1986; Kazak ve Marvin, 1984). Kaygıyı azaltma, iyimserliği arttırma ve sorunlarla baş etmek için yeni yolları denemeye istekli hale

gelme de sosyal desteğin bireyler üzerinde yarattığı diğer olumlu etkilerdir (Baltaş, 2007).

Bu noktada bireylerin psikolojik ve toplumsal açıdan yaşadıkları problemlerin önüne geçilmesi ve çözülmesi için sosyal desteğin varlığının oldukça önemli olduğu görülmektedir (Eker, Arkar ve Yıldız, 2001). Sosyal destek sayesinde bireyler zorlayıcı ve stres yaratan yaşam olayları karşısında daha gerçekçi bir bakış açısı oluşturarak baş etme potansiyellerini güçlendirmekte ve alternatif çözüm yolları üretebilmektedir (Eker ve ark., 2001: 19; Dunn, Burbine, Bowers ve Dunn, 2001). Aile içerisinde de aile üyelerinin birbirlerine sağladıkları sosyal destek, aile üyelerinin davranışlarını, beklentilerini, tutumlarını ve algılarını doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir (Pearson, 1986). Sosyal destek, özellikle aile içerisinde bulunan kronik hastalıklara uyum sağlamayı kolaylaştırmakta, moral sağlama ve başa çıkma konusunda aile üyelerine katkı sağlamaktadır (Kaner, 2004).

1.3.2. Sosyal Desteğin İşlevleri

Sosyal desteğin işlevsel özellikleri, bireyin sosyal destekten aldıklarının bireye ne kadar doyum sağladığı ve bireyin bu destekten ne kadar yarar sağladığını ifade etmektedir (Kazak ve Marvin, 1984). Sosyal desteğin birey açısından birçok farklı işlevi bulunmaktadır. Duygusal anlamda boşalma ve rahatlama sağlama, bireylere sorunları ile ilgili rehberlik ederek başa çıkma yolları konusunda yardımcı olma, bireylerin başa çıkma mücadelesinde kullandıkları yollar hakkında onlara geribildirim sağlayarak başa çıkma yollarını geliştirme, zorlayıcı yaşam olaylarına uyum sağlamayı kolaylaştırma, kişisel gelişime katkı sunma, kişilerarası bağları güçlendirerek stresin yıkıcı etkilerini azaltma bu işlevlerden bazıları olarak karşımıza çıkmaktadır (Kazak ve Marvin, 1984). Kaygıyı azaltma, iyimserliği artırma ve sorunlarla baş etmek için yeni yolları denemeye istekli hale gelme de sosyal desteğin bireyler üzerinde yarattığı diğer olumlu etkilerdir (Baltaş, 2007).

Bu noktada bireylerin psikolojik ve toplumsal açıdan yaşadıkları problemlerin önüne geçilmesi ve çözülmesi için sosyal desteğin varlığının oldukça önemli olduğu görülmektedir (Eker, Arkar ve Yıldız, 2001). Sosyal destek sayesinde bireyler zorlayıcı ve stres yaratan yaşam olayları karşısında daha gerçekçi bir bakış açısı oluşturarak baş etme potansiyellerini güçlendirmekte ve alternatif çözüm yolları üretebilmektedir (Eker ve ark., 2001). Aile içerisinde de aile üyelerinin birbirlerine

sağladıkları sosyal destek, aile üyelerinin davranışlarını, beklentilerini, tutumlarını ve algılarını doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir (Pearson, 1986). Sosyal destek, özellikle aile içerisinde bulunan kronik hastalıklara uyum sağlamayı kolaylaştırmakta, moral sağlama ve başa çıkma konusunda aile üyelerine katkı sağlamaktadır (Kaner, 2004).

1.3.3. Algılanan Sosyal Destek ve Ebeveynlik

Ebeveynlerin sorunlarla baş etme becerileri algıladıkları sosyal destek ile doğrudan ilişkilidir. Özellikle engelli çocuğa sahip olan ebeveynler bu desteği daha fazla hissetmeyi beklemektedir. Engelli çocuğa sahip olmak ebeveynler için birçok fazladan sorumluluk yaratmakta aynı zamanda da duygusal olarak ebeveynler üzerinde stres ve kaygıya neden olabilmektedir. Bu nedenle onlar için ailelerinden ve yakın çevrelerinden destek görmek oldukça önemli bir noktadadır.

Ebeveynlerin sosyal destek kaynakları yalnızca aile üyeleri ve arkadaşlarla sınırlı değildir. Uzmanlar tarafından sunulan destekler, psikolojik danışma grupları da ebeveynler için diğer sosyal destek kaynakları olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle engelli çocuğa sahip diğer ebeveynlerin bulunduğu psikolojik danışma gruplarına katılmak bu aileler için anlaşılma hissini kuvvetlendirmekte, kaygı düzeyini azaltmakta ve yalnız olmadıklarını hissetmelerini sağlamaktadır (Akkök, 2003).

Yapılan araştırmalar incelendiğinde engelli çocuğa sahip olan anneler açısından sosyal destek ile stres (Hassal, Rose ve McDonald, 2005; Kaner, 2004; Zablotsky, Bradshaw ve Stuart, 2013), sürekli kaygı (Baltaş, 2007; Coşkun ve Akkaş, 2009; Özsoy, Özkahraman ve Çallı, 2004), depresyon belirtileri (Kaner ve Bayraklı, 2009; Smith, Greenberg ve Seltzer, 2012; Yurdakul ve Girli, 1999), tükenmişlik (Duygun, 2001; Duygun ve Sezgin, 2003; Hung, Liu, Hung ve Kou, 2003) arasında negatif, yaşam doyumu (Chou, Kröger ve Pu, 2016; Kaner, 2004), geleceğe yönelik umut ve güven (Lindblad, Rasmussen ve Sandman, 2005), benlik saygısı (Yurdakul ve Girli, 1999), iyimserlik (Baltaş, 2007), başa çıkma becerileri (Baltaş, 2007; Ell, 1996) arasında ise pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

Çalışmanın bu kısmında araştırma modeli, çalışma grubu, ölçme araçları, verilerin toplanma ve analiz edilme süreci hakkında bilgiler yer almaktadır.

2.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Betimsel desende yürütülen bu çalışmada özel eğitimde “konuşma bozukluğu” tanısı almış çocukların anne ve babalarının öz yeterlilik ve algılanan sosyal destek düzeylerinin incelenmesi amacıyla ilişkisel tarama modelinden yararlanılmıştır. İlişkisel tarama modeli, genel tarama modellerinden biridir. Tarama modelleri, önceden belirlenmiş bir evren ile ilgili genel bilgi edinilmesi amacıyla kullanılmaktadır. Bu kapsamda yapılan çalışmalar evrenin bütünü ile veya evrenden elde edilen bir örneklem ile yapılır. İlişkisel tarama modeline bakıldığında, iki ya da daha çok değişkenin bir arada değişip değişmediğinin tespit edilmesi incelenmektedir. Aynı zamanda bu tarama yöntemiyle değişkenler arasındaki ilişkinin büyüklüğü ve yönünün de tespit edilmesi mümkündür. İlişkisel tarama modeli ile yapılan araştırmalarda elde edilen sonuçlar gerçek neden sonuç ilişkisi şeklinde açıklanamaz ancak bu ilişki hakkında ipucu olabilir (Karasar, 2018).

2.2. ARAŞTIRMA GRUBU

Araştırma grubu, “konuşma bozukluğu” tanısı almış çocukların anne ve babalarından oluşmaktadır. Araştırma kapsamında dahil edilecek olan kişiler seçilirken kolayda örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Bu örnekleme yöntemi, işgücü, para ve zaman açısından kısıtlı olduğu zaman tercih edilmektedir. Kolayda örnekleme yönteminde katılımcılar, uygulama yapılabilen ve kolay ulaşılabilen yöntemler ile seçilmektedir (Büyüköztürk ve ark., 2012). Bu çalışma kapsamında kolayda örnekleminin seçilmesinin sebebi, araştırmacının katılımcılara pratik ve kolay bir biçimde ulaşılmasına imkan vermesidir.

Bu çalışmada 403 bireye ulaşılmıştır fakat verilere bakıldığında 395 katılımcının ölçme araçlarını hatasız doldurduğu tespit edilmiştir. Bu kapsamda çalışmanın örneklem grubunu, “konuşma bozukluğu” tanısı almış çocuğu olan 395

anne-baba meydana getirmektedir. Katılımcılara dair betimsel veriler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

Değişken	f	%
<i>Cinsiyet</i>		
Kadın	189	47.8
Erkek	206	52.2
<i>Yaş</i>		
21-30	97	24.6
31-40	226	57.2
41 ve üzeri	72	18.2
<i>Ekonomik Düzey</i>		
Düşük	93	23.5
Orta	254	64.3
Yüksek	48	12.2
<i>Eğitim Düzeyi</i>		
İlköğretim	40	10.1
Ortaöğretim	118	29.9
Lisans	203	51.4
Lisansüstü	48	8.6
<i>Çocuk Sayısı</i>		
1 çocuk	156	39.5
2 çocuk	154	39.0
3 ve üzeri çocuk	85	21.5
<i>Toplam</i>	395	100

2.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırma kapsamında katılımcıların demografik bilgilerine ulaşmak amacıyla araştırmacı tarafından oluşturulan kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Ayrıca bireylerin ebeveyn öz yeterliliği düzeylerini ölçmek için “Ebeveyn Öz-yeterliliği Ölçeği”, algıladıkları sosyal destek düzeylerini ölçmek için ise “Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği” kullanılmıştır. Veri toplama araçları ile ilgili kapsamlı açıklamalar aşağıda sunulmuştur.

2.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Katılımcı grubuna ait demografik ve tanımlayıcı bilgileri elde etmek için araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Bu formda katılımcıların cinsiyet, ekonomik düzey, çocuk sayısı ve eğitim düzeyi bilgilerine ait sorular yer almaktadır.

2.3.2. Ebeveyn Öz-yeterliği Ölçeği

Ebeveyn Öz-yeterliği Ölçeği Guimond, Moore, Aier, Maxon ve Diken (2005) tarafından engelli çocuğa sahip ebeveynlerin öz yeterliğini belirlemek için geliştirilmiş ve Diken (2007) tarafından Türkçe uyarlaması yapılmıştır. Ölçek iki alt boyuttan ve 16 maddeden oluşmaktadır. Ölçek 7’li Likert tipidir (1: kesinlikle katılmıyorum, 7: kesinlikle katılıyorum). Ölçeğin güvenirlik çalışması sonucunda güvenirlik katsayısı kaynaklara ulaşma alt boyutu için .86, ebeveyn stratejileri alt boyutu için .83 ve genel ebeveyn öz-yeterliği için .89 olarak hesaplanmıştır. Ancak ölçeğe ait güncelleme çalışmasında ölçeğin tek boyutu ölçtüğü ifade edilmiştir (Cavkaytar, Aksoy ve Ardıç, 2014). Güncelleme çalışması kapsamında ölçeğe ait güvenirlik katsayısı .95 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada da benzer şekilde .95’tir.

2.3.3. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

Ölçek Zimet, Dahlem, Zimet ve Farley (1988) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek 12 maddeden oluşan, bireyin sosyal desteği ile ilgili kaynağın yeterliliğini ölçen “Tamamen Katılmıyorum” (1) ile “Tamamen Katılıyorum” (7) arasında değişen 7’li likert tipinde bir kendini değerlendirme ölçeğidir. Ölçek algılanan sosyal desteğin kaynağını aile, arkadaşlar ve özel biri olmak üzere üç alt boyutta ele almaktadır. Ölçeği ülkemizde ilk kez Çakır 1993 yılında normal ergenlerle yaptığı çalışmada kullanmıştır. Daha sonra Eker ve Arkar (1995), üniversite öğrencileri ve bedensel hastalığı olan grupla yürüttükleri çalışmada kullanmışlardır. Ölçeğin güvenirliği Cronbach Alfa ile bu çalışmada iki farklı uygulama sonucunda .80 ve .95 olarak tespit edilmiştir. Bu çalışmada ise .89’dur.

2.4. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

Çalışmada kullanılması planlanan veri toplama araçlarının belirlenmesinin ardından kullanım için gerekli olan izinler alınmıştır. Ardından ölçme araçları bir araya getirilmiş ve veri toplama seti oluşturulmuştur. Katılımcılara ilk olarak çalışmanın amacı, elde edilen verilerin gizliliği ve sadece araştırmanın amaçları kapsamında kullanılacağı açıklanmıştır. Ardından ölçme araçlarının nasıl doldurulacağı hakkındaki bilgiler sunulmuştur. Ölçme araçları sadece çalışmaya katılım konusunda gönüllü olan kişilere ulaştırılmıştır. Veriler, çevrimiçi ortamda veri toplanması için Google Formlar kullanılmıştır. Link haline getirilen veri seti

katılımcılara ulaştırılmıştır. Çalışmada 403 katılımcıya ulaşılmıştır fakat yanlış doldurulan 8 veri araştırmaya dahil edilmemiştir. Bu kapsamda çalışmaya 395 veri dahil edilmiştir.

Veriler, SPSS 22 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. %95 güven aralığı kabul edilmiştir. Analizler yapılmadan önce dağılımın normalliği ile ilgili gerekli incelemelerde bulunulmuştur. Bu kapsamda uç değerler incelenmiş, değişkenlerin basıklık ve çarpıklık değerleri kontrol edilmiştir. Normal dağılım için basıklık ve çarpıklık değerlerinin +1 ve -1 arasında olması gerekir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2016).

Veriler incelendiğinde tüm verilerin bu koşulu sağladığı görülmüştür. Verilerin basıklık ve çarpıklık değerlerine ait bilgilere Tablo 2’de yer verilmiştir.

Tablo 2. Değişkenlere Ait Basıklık ve Çarpıklık Değerleri

Değişken	Basıklık	Çarpıklık
Ebeveyn Öz Yeterliliği	-.451	.188
Algılanan Sosyal Destek	-.896	-.076
ASD-Aile	-.270	-.151
ASD-Arkadaş	.239	-.344
ASD-Özel biri	-.894	.048

Yapılan normallik incelemesi sonucunda verilerin normal dağılıma uygun olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda konuşma bozukluğu tanısı almış çocuğa sahip olan ebeveynlerin ebeveyn öz yeterliliği düzeyleri ile algılanan sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon analizi uygulanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde yola çıkılan amaçlar kapsamında incelenen verilerin sonuçlarına ait bulgular sunulmaktadır.

3.1. EBEVEYN ÖZ YETERLİLİĞİ VE ALGILANAN SOSYAL DESTEĞE YÖNELİK BETİMSSEL İSTATİSTİKLER

Çalışmanın gerçekleştirildiği çalışma grubunda yer alan katılımcıların ebeveyn öz yeterliliği ve algılanan sosyal destek puanlarına ait betimsel istatistikler Tablo 3'te bulunmaktadır.

Tablo 3. Değişkenlere Ait Betimsel İstatistikler

	n	\bar{X}	SS	Shx	Ranj	Maks	Min.
Ebeveyn Öz Yeterliliği	395	91.38	17.87	0.89	82	119	37
Algılanan Sosyal Destek	395	59.98	12.78	0.64	62	84	22
ASD-Aile	395	21.26	4.14	0.20	19	28	9
ASD-Arkadaş	395	20.47	4.43	0.22	24	28	4
ASD-Özel biri	395	18.24	6.34	0.31	24	28	4

3.2. ANNE VE BABALARIN EBEVEYN ÖZ YETERLİLİK ALGILARININ FARKLILAŞMASINA YÖNELİK BULGULAR

Konuşma bozukluğu tanısı bulunan çocukların ebeveynlerinin, ebeveynlik öz yeterlilik algıları düzeylerinin cinsiyet değişkeni açısından farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik yapılan incelemede bağımsız gruplar t testi analizi kullanılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. Ebeveyn Öz Yeterlilik Algılarının cinsiyet değişkeni açısından incelenmesine yönelik bağımsız gruplar için t testi sonuçları

	Cinsiyet	n	\bar{X}	SS	Sd	t	p
Ebeveyn öz yeterlilik algısı	Anne	189	97.08	17.05	1.24	6.373	.000
	Baba	206	86.15	17.03	1.18		

Tablo 4'te görüldüğü gibi konuşma bozukluğu tanısı olan çocuğa sahip ebeveynlerin, ebeveyn öz yeterlilik algıları cinsiyet değişkeni açısından farklılaşmaktadır. Analiz sonucuna göre annelerin ebeveyn öz yeterlilik algılarının babalara göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

3.3. ANNE VE BABALARIN ALGILANAN SOSYAL DESTEK DÜZEYLERİNİN FARKLILAŞMASINA YÖNELİK BULGULAR

Konuşma bozukluğu tanısı bulunan çocukların ebeveynlerinin, algılanan sosyal destek düzeylerinin cinsiyet değişkeni açısından farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik yapılan incelemede bağımsız gruplar t testi analizi kullanılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5. Algılanan sosyal destek düzeylerinin cinsiyet değişkeni açısından incelenmesine yönelik bağımsız gruplar için t testi sonuçları

	Cinsiyet	n	\bar{X}	SS	Sd	t	p
Algılanan Sosyal Destek	Anne	189	62.52	13.96	1.01	3.843	.000
	Baba	206	57.66	11.12	.77		
ASD-Aile	Anne	189	21.90	4.63	.33	2.975	.003
	Baba	206	20.67	3.54	.24		
ASD-Arkadaş	Anne	189	21.13	4.97	.36	2.842	.005
	Baba	206	19.87	3.79	.26		
ASD-Özel biri	Anne	189	19.48	6.83	.49	3.781	.000
	Baba	206	17.11	5.62	.39		

Tablo 5'te görüldüğü gibi konuşma bozukluğu tanısı olan çocuğa sahip ebeveynlerin, algılanan sosyal destek düzeyleri cinsiyet değişkeni açısından farklılaşmaktadır. Analiz sonucuna göre annelerin algılanan sosyal destek toplam puanlarının ve sosyal destek kaynağı olarak aile, arkadaş ve özel biri boyutlarının babalara göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

3.4. EBEVEYNLERİN ÖZ YETERLİLİK ALGILARI VE ALGILANAN SOSYAL DESTEK DÜZEYLERİNİN DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİNE YÖNELİK BULGULAR

Ebeveyn öz yeterlilik algısı ve algılanan sosyal destek düzeylerinin demografik değişkenlere (sosyoekonomik düzey, yaş, çocuk sayısı ve eğitim düzeyi)

açısından farklılık gösterip göstermediğinin tespit edilmesi için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) yapılmıştır.

3.4.1. Sosyoekonomik Düzeye Göre İncelenmesi

Ebeveynlerin öz yeterlilik algısı ve algılanan sosyal destek düzeylerinde sosyoekonomik düzey değişkeni açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark gösterip göstermediğini tespit etmek için ANOVA uygulanmıştır. Bireylerin ölçeklerden aldıkları puanların aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 6'da, ANOVA sonuçları ise Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 6. Sosyoekonomik düzeye göre aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri

	Sosyoekonomik düzey	n	\bar{X}	SS
Ebeveyn Öz Yeterliliği	Düşük	93	76.24	11.49
	Orta	254	94.94	17.27
	Yüksek	48	101.87	13.42
Algılanan Sosyal Destek	Düşük	93	51.68	7.72
	Orta	254	61.88	12.88
	Yüksek	48	66.00	12.91
ASD-Aile	Düşük	93	19.09	2.92
	Orta	254	21.75	4.26
	Yüksek	48	22.85	4.03
ASD-Arkadaş	Düşük	93	18.30	3.53
	Orta	254	21.01	4.42
	Yüksek	48	21.83	4.73
ASD-Özel biri	Düşük	93	14.29	3.88
	Orta	254	19.11	6.48
	Yüksek	48	21.31	6.01

Tablo 7. Sosyoekonomik düzeye Göre tek yönlü varyans analizi sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
Ebeveyn Öz Yeterliliği	Gruplar Arası	29811,719	2	14905,859	60,787	,000	3>2>1
	Gruplar İçi	96123,790	392	245,214			
	Toplam	125935,509	394				
Algılanan Sosyal Destek	Gruplar Arası	9060,066	2	4530,033	32,106	,000	3,2>1
	Gruplar İçi	55308,870	392	141,094			
	Toplam	64368,937	394				
ASD-Aile	Gruplar Arası	619,643	2	309,822	19,738	,000	3,2>1
	Gruplar İçi	6152,974	392	15,696			
	Toplam	6772,618	394				
ASD-Arkadaş	Gruplar Arası	602,348	2	301,174	16,512	,000	3,2>1
	Gruplar İçi	7150,174	392	18,240			
	Toplam	7752,522	394				
ASD-Özel biri	Gruplar Arası	2099,756	2	1049,878	29,944	,000	3>2>1
	Gruplar İçi	13743,930	392	35,061			
	Toplam	15843,686	394				

Tablo 7’de görüldüğü gibi tek yönlü varyans analizi sonucunda ebeveynlerin öz yeterlilik algıları ve algılanan sosyal destek puanlarında sosyoekonomik düzeye göre anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur. Ortaya çıkan farkın puan ortalamaları bakımından hangi gruplardan kaynaklandığını tespit etmek için Post-Hoc tekniklerine bakılmıştır. Öncelikle kullanılacak olan testin seçilmesi amacıyla Levene testi uygulanmıştır. Test sonucunda varyansların homojen dağılım sergilediği görülmüştür. Bu kapsamda Tukey testi kullanılmış ve karşılaştırma analizi gerçekleştirilmiştir. Ebeveyn öz yeterliliği ve özel biri kaynaklı sosyal destek algısının düşük, orta ve yüksek sosyoekonomik düzeye sahip olan bireyler arasında olduğu; düşük sosyoekonomik düzeye sahip olan bireylerin orta ve yüksek sosyoekonomik düzeye sahip olan bireylere göre; orta sosyoekonomik düzeye sahip olan bireylerin ise yüksek olanlara göre daha düşük öz yeterlilik ve özel biri kaynaklı sosyal desteğe sahip oldukları görülmüştür. Bununla birlikte algılanan sosyal destek ve aile ve arkadaş kaynaklı sosyal destek puanlarındaki farklılığın ise düşük sosyoekonomik düzeye sahip olan bireyler ile orta ve yüksek olan bireyler arasında

olduğu; yine düşük sosyoekonomik düzeye sahip olan bireylerin puanlarının daha düşük olduğu görülmüştür.

3.4.2. Yaşa Göre İncelenmesi

Ebeveynlerin öz yeterlilik algısı ve algılanan sosyal destek düzeylerinde yaş değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Bireylere ait aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 8’de, ANOVA sonuçları da Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 8. Yaşa göre aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri

	Yaş	n	\bar{X}	SS
Ebeveyn Öz Yeterliliği	21-30	97	91.17	17.19
	31-40	226	91.05	17.61
	41 ve üzeri	72	92.98	19.17
Algılanan Sosyal Destek	21-30	97	59.65	11.62
	31-40	226	59.11	12.45
	41 ve üzeri	72	63.27	14.55
ASD-Aile	21-30	97	21.23	3.84
	31-40	226	21.11	3.99
	41 ve üzeri	72	21.88	4.95
ASD-Arkadaş	21-30	97	20.15	4.18
	31-40	226	20.48	4.24
	41 ve üzeri	72	21.12	5.18
ASD-Özel biri	21-30	97	18.26	6.05
	31-40	226	17.50	6.32
	41 ve üzeri	72	20.25	6.28

Tablo 9. Yaşa Göre tek yönlü varyans analizi sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
Ebeveyn Öz Yeterliliği	Gruplar Arası	189,142	3	63,047	,196	,899	-
	Gruplar İçi	125746,367	391	321,602			
	Toplam	125935,509	394				
Algılanan Sosyal Destek	Gruplar Arası	922,190	3	307,397	1,894	,130	-
	Gruplar İçi	63446,746	391	162,268			
	Toplam	64368,937	394				
ASD-Aile	Gruplar Arası	29,853	3	9,951	,577	,630	-
	Gruplar İçi	6742,765	391	17,245			
	Toplam	6772,618	394				
ASD-Arkadaş	Gruplar Arası	50,313	3	16,771	,851	,466	-
	Gruplar İçi	7702,208	391	19,699			
	Toplam	7752,522	394				
ASD-Özel biri	Gruplar Arası	538,202	3	179,401	4,583	,004	3>2
	Gruplar İçi	15305,484	391	39,144			
	Toplam	15843,686	394				

Tablo 8’de görüldüğü gibi tek yönlü varyans analizi sonucunda ebeveynlerin öz yeterlilik algıları, algılanan sosyal destek düzeyleri ve aile ve arkadaş kaynaklı sosyal destek düzeylerinin yaş değişkeni açısından farklılaşmadığı görülmektedir. Bununla birlikte özel biri kaynaklı sosyal destek puanlarının yaş değişkeni açısından farklılaştığı görülmüştür. Ortaya çıkan farkın puan ortalamaları bakımından hangi gruplardan kaynaklandığını tespit etmek için Post-Hoc tekniklerine bakılmıştır. Öncelikle kullanılacak olan testin seçilmesi amacıyla Levene testi uygulanmıştır. Test sonucunda varyansların homojen dağılım sergilediği görülmüştür. Bu kapsamda Tukey testi kullanılmış ve karşılaştırma analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda farkın 31-40 yaş aralığında olan bireyler ile 41 yaş ve üzerinde olan bireyler arasında olduğu; 41 yaş ve üzerinde olan bireylerin özel biri kaynaklı sosyal destek puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

3.4.3. Çocuk Sayısına Göre İncelenmesi

Ebeveynlerin öz yeterlilik algısı ve algılanan sosyal destek düzeylerinde çocuk sayısı değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Bireylere ait aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 10'da, ANOVA sonuçları da Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 10. Çocuk sayısına göre aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri

	Çocuk sayısı	n	\bar{X}	SS
Ebeveyn Öz Yeterliliği	1 çocuk	156	92.32	16.90
	2 çocuk	154	91.65	17.35
	3 çocuk ve üzeri	85	89.17	20.41
Algılanan Sosyal Destek	1 çocuk	156	60.66	12.80
	2 çocuk	154	60.03	12.50
	3 çocuk ve üzeri	85	58.65	13.27
ASD-Aile	1 çocuk	156	21.64	4.04
	2 çocuk	154	21.21	4.11
	3 çocuk ve üzeri	85	20.64	4.33
ASD-Arka	1 çocuk	156	21.03	4.13
	2 çocuk	154	20.50	4.26
	3 çocuk ve üzeri	85	19.40	5.07
ASD-Özel biri	1 çocuk	156	17.98	6.61
	2 çocuk	154	18.31	6.18
	3 çocuk ve üzeri	85	18.61	6.14

Tablo 11. Çocuk sayısına göre tek yönlü varyans analizi sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
Ebeveyn Öz Yeterliliği	Gruplar Arası	562,422	2	281,211	,879	,416	-
	Gruplar İçi	125373,087	392	319,829			
	Toplam	125935,509	394				
Algılanan Sosyal Destek	Gruplar Arası	222,326	2	111,163	,679	,508	-
	Gruplar İçi	64146,610	392	163,639			
	Toplam	64368,937	394				
ASD-Aile	Gruplar Arası	55,668	2	27,834	1,624	,198	-
	Gruplar İçi	6716,949	392	17,135			
	Toplam	6772,618	394				
ASD-Arkadaş	Gruplar Arası	147,852	2	73,926	3,811	,053	-
	Gruplar İçi	7604,669	392	19,400			
	Toplam	7752,522	394				
ASD-Özel biri	Gruplar Arası	23,146	2	11,573	,287	,751	-
	Gruplar İçi	15820,540	392	40,359			
	Toplam	15843,686	394				

Tablo 11’de görüldüğü gibi tek yönlü varyans analizi sonucunda ebeveynlerin öz yeterlilik algıları, algılanan sosyal destek düzeyleri ve aile ve arkadaş kaynaklı sosyal destek düzeylerinin çocuk sayısı değişkeni açısından farklılaşmadığı görülmektedir.

3.4.4. Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesi

Ebeveynlerin öz yeterlilik algısı ve algılanan sosyal destek düzeylerinde eğitim düzeyi değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Bireylere ait aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 12’de, ANOVA sonuçları da Tablo 13’te verilmiştir.

Tablo 12. Eğitim düzeyi göre aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri

	Eğitim düzeyi	n	\bar{X}	SS
Ebeveyn Öz Yeterliliği	İlköğretim	40	88.32	19.77
	Ortaöğretim	118	87.72	19.60
	Lisans	203	92.77	16.50
	Lisansüstü	34	99.35	13.65
Algılanan Sosyal Destek	İlköğretim	40	56.92	15.09
	Ortaöğretim	118	58.37	12.10
	Lisans	203	60.57	12.36
	Lisansüstü	34	65.67	13.00
ASD-Aile	İlköğretim	40	20.47	5.37
	Ortaöğretim	118	20.95	4.06
	Lisans	203	21.38	3.86
	Lisansüstü	34	22.52	4.26
ASD-Arkadaş	İlköğretim	40	19.10	6.02
	Ortaöğretim	118	19.72	4.40
	Lisans	203	20.85	3.92
	Lisansüstü	34	22.44	4.47
ASD-Özel biri	İlköğretim	40	17.35	7.13
	Ortaöğretim	118	17.68	6.32
	Lisans	203	18.33	6.22
	Lisansüstü	34	20.70	5.71

Tablo 13. Eğitim düzeyine göre tek yönlü varyans analizi sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
Ebeveyn Öz Yeterliliği	Gruplar Arası	4504,622	3	1501,541	4,835	,003	4>1,2
	Gruplar İçi	121430,886	391	310,565			
	Toplam	125935,509	394				
Algılanan Sosyal Destek	Gruplar Arası	1853,561	3	617,854	3,864	,010	4>1,2
	Gruplar İçi	62515,376	391	159,886			
	Toplam	64368,937	394				
ASD-Aile	Gruplar Arası	93,354	3	31,118	1,822	,143	-
	Gruplar İçi	6679,263	391	17,083			
	Toplam	6772,618	394				
ASD-Arkadaş	Gruplar Arası	301,651	3	100,550	5,277	,001	4>1,2
	Gruplar İçi	7450,871	391	19,056			
	Toplam	7752,522	394				
ASD-Özel biri	Gruplar Arası	276,582	3	92,194	2,316	,075	-
	Gruplar İçi	15567,104	391	39,814			
	Toplam	15843,686	394				

Tablo 13'te görüldüğü gibi tek yönlü varyans analizi sonucunda ebeveynlerin aile ve özel biri kaynaklı sosyal destek düzeylerinin eğitim düzeyi değişkeni açısından farklılaşmadığı görülmektedir. Bununla birlikte ebeveyn öz yeterliliği, algılanan sosyal destek ve arkadaş kaynaklı sosyal destek puanlarının eğitim düzeyi değişkeni açısından farklılaştığı görülmüştür. Ortaya çıkan farkın puan ortalamaları bakımından hangi gruplardan kaynaklandığını tespit etmek için Post-Hoc tekniklerine bakılmıştır. Öncelikle kullanılacak olan testin seçilmesi amacıyla Levene testi uygulanmıştır. Test sonucunda varyansların homojen dağılım sergilediği görülmüştür. Bu kapsamda Tukey testi kullanılmış ve karşılaştırma analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda farkın lisansüstü eğitim düzeyine sahip bireyler ile ilköğretim ve ortaöğretim eğitim düzeyine sahip olan bireyler arasında olduğu; lisansüstü eğitim düzeyine sahip olan bireylerin ebeveyn öz yeterliliği, algılanan sosyal destek ve arkadaş kaynaklı sosyal destek puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

3.5. EBEVEYNLERİN ÖZ YETERLİLİK ALGILARI VE ALGILANAN SOSYAL DESTEK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİNE YÖNELİK BULGULAR

Araştırmanın amaçları doğrultusunda ebeveynlerin öz yeterlilik algıları ve algılanan sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkinin tespit edilmesi amacıyla Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda elde edilen bulgular Tablo 14’te yer almaktadır.

Tablo 14. Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	1	2	3	4	5
1. Öz yeterlilik Algısı	1.00				
2. Algılanan Sosyal Destek	.65*	1.00			
3. ASD-Aile	.59*	.87*	1.00		
4. ASD-Arkadaş	.48*	.84*	.77*	1.00	
5. ASD-Özel biri	.59*	.85	.56*	.49*	1.00

*p<.01

Korelasyon analizleri, .00-.30 “düşük”; .31-.70 “orta”; .71 ve üstü “yüksek” şeklinde değerlendirilmektedir (Büyüköztürk, 2011). Korelasyon analizi sonuçları bu kapsamda değerlendirildiğinde, Tablo 14’te de görüldüğü üzere ebeveynlerin öz yeterlilik algısı ile algılanan sosyal destek ($r=.65$; $p<.01$), aile kaynaklı sosyal destek ($r=.59$; $p<.01$), arkadaş kaynaklı sosyal destek ($r=.48$; $p<.01$) ve özel biri kaynaklı sosyal destek ($r=.59$; $p<.01$) puanları arasında orta düzeyde ve pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde araştırmadan ulaşılan sonuçlar literatür doğrultusunda tartışılmıştır. Araştırmanın sonucunda ebeveyn öz yeterliliği ile algılanan sosyal destek arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur (Tablo 14). Araştırma sonuçları üç aşamada tartışılmıştır. İlk olarak anne ve babaların ebeveyn öz yeterliliği ve sosyal destek puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik yapılan analizlerden ulaşılan bulguların tartışılmasına yer verilmiştir. Ardından ebeveyn öz yeterliliği ve sosyal desteğin demografik değişkenlere göre fark gösterip göstermediğinin belirlenmesi adına yapılan analizlerden elde edilen bulguların tartışılmasına; son olarak ise sonucunda ebeveyn öz yeterliliği ile algılanan sosyal destek arasındaki ilişkiye yönelik elde edilen bulguların tartışılmasına ve yorumuna yer verilmiştir.

Araştırmanın sonucunda konuşma bozukluğu tanısı olan çocuğa sahip ebeveynlerin, ebeveyn öz yeterlilik algılarının cinsiyet değişkeni açısından farklılaştığı görülmüştür. Annelerin aldıkları puanların babalara oranla daha yüksek olduğu görülmüştür (Tablo 4). Ebeveyn öz-yeterlik inançları anne ve babalık görevlerini gerçekleştirme yeteneğine güven ve ebeveynlik rollerinde etkili olma kapasitesi ile ilgili ailenin algısı olarak tanımlanmaktadır (Guimond, Wilcox ve Lamorey, 2008). Bununla birlikte yapılan araştırmalar ebeveynlerin çocuğun gelişimi ile ilgili bilgileri yükseldikçe ebeveyn öz yeterliliğinin arttığını göstermektedir (Hessa, Tetib ve Hussey Gardner, 2004). Ülkemiz şartlarında çocuğun bakım yükü büyük oranda annededir. Aynı zamanda çocukların gelişim süreçleri ve ihtiyaçları ile de büyük oranda anneler ilgilenmektedir. Bu noktada annelerin almış olduğu puanların daha yüksek olması beklenen ve literatür ile uyumlu bir bulgu olduğu düşünülmüştür.

Literatür incelendiğinde anne ve babaların öz yeterlilik algılarının incelendiği sınırlı sayıda çalışmanın olduğu görülmektedir. Hudson ve arkadaşları (2004) tarafından yapılan araştırmada babaların öz-yeterliliğinin annelerden daha düşük olduğu bulunmuştur. Çabuk Bayam (2010) tarafından yapılan araştırmada da annelerin öz yeterlilik algılarının babalara oranla daha yüksek olduğu görülmüştür. Öz-yeterlilik bireyin belirli bir işte gösterdiği performans sonucunda edindiği algı ve

tutulardan etkilenebilen bilişsel bir kavramdır. Anne-baba öz-yeterliğinin yüksek bulunması anne ve baba olarak hem bilgi hem de beceri düzeyinde gerekli performansın gösterilebileceğine duyulan inançla bağlantılı olabilir. Annelik rolüyle ilişki olarak bebeğin doğumundan itibaren hemen tüm fizyolojik ve psikolojik gereksinimlerinin öncelikli olarak anne tarafından karşılanmasına yönelik kültürel beklentilerin yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Bu süreç anneler için zor ve yorucu olduğu kadar donanım ve yeterlik kazanma anlamında geliştirici de olabileceği düşünülebilir. Babaların bu sürecin dışında kaldığı durumlarda sahip oldukları bilgi ve beceriyi deneyimleme, dolayısıyla öz-yeterlik kazanma şanslarının da azaldığı ifade edilebilir. Pek çok farklı nedenle kadın-erkek rollerinin yeniden tanımlanmak durumunda kalındığı günümüz dünyasında geleneksel düşünceden farklı olarak babaların da bebeğin doğumunun ardından bakım ve yetiştirme konularında gerekli bilgi, beceri ve yeterliğe anneler kadar sahip olabilmeleri babaların öz-yeterlik inançlarının yükselmesine katkı sağlayabileceği düşünülebilir.

Araştırmanın sonucunda konuşma bozukluğu tanısı olan çocuğa sahip ebeveynlerin, algılanan sosyal destek toplam puanlarının ve sosyal destek kaynağı olarak aile, arkadaş ve özel biri boyutlarının cinsiyet değişkeni açısından farklılaştığı görülmüştür (Tablo 5). Annelerin algılanan sosyal destek toplam puanlarının ve sosyal destek kaynağı olarak aile, arkadaş ve özel biri boyutlarının babalara oranla daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 5). Bu durumun kadınların yardım arama davranışlarıyla ilişkili olabileceği düşünülmüştür. Kadınlar, duygularını ifade etmekte ve aktif olarak daha fazla yardım arama davranışı sergilemekte erkeklere oranla daha aktif davranmaktadır. Bu nedenle de sosyal destek bulmalarının daha kolay ve rahat olduğu düşünülmüştür.

Yapılan araştırmalar incelendiğinde özellikle gelişim geriliği olan veya özel gereksinime ihtiyacı olan çocukların ebeveynlerinin incelendiği araştırmalarda genel olarak anne ile çalışıldığı görülmektedir. Bu noktada anne ve babaları karşılaştırarak ele alan araştırmaların sayısının oldukça az olduğu görülmektedir. Deveci ve Ahmetoğlu (2018) tarafından yapılan araştırmada zihin engelli çocuğa sahip ebeveynlerin anne ya da baba olmaları ile algıladıkları aile desteği ve özel kişi desteği alt boyutu ve sosyal destek toplam puanı arasında anlamlı fark bulunmamış, arkadaştan algılanan sosyal destek alt boyutunda ise; babaların, annelere göre, daha

fazla sosyal destek algıladığı bulunmuştur. Karpát (2011) tarafından yapılan araştırmada ise ebeveynlerin cinsiyeti açısından algılanan sosyal destek toplam puanının ve alt boyut puanlarının anlamlı olarak farklılaşmadığı ortaya koyulmuştur. Alan yazında elde edilen sınırlı bulgular, elde edilen sonuçların farklılaştığına işaret etmektedir. Bu noktada daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

Araştırma sonucunda ebeveynlerin öz yeterlilik algıları puanlarında sosyoekonomik düzeye göre anlamlı bir farklılık olduğu (Tablo 7); düşük sosyoekonomik düzeye sahip olan ebeveynlerin daha düşük öz yeterlilik algısına sahip oldukları görülmüştür (Tablo 6). Bu bulgu, beklenen bir bulgudur. Düşük sosyoekonomik düzeye sahip olan ebeveynler, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılama noktasında zorlanabilmektedirler. Aynı zamanda bu araştırmada ele alınan grup temelinde de özel gereksinimli bireylerin eğitim ve bakım süreçlerinin daha fazla masraflı olduğu bilinmektedir. Bu doğrultuda çocuklarına ekonomik açıdan gerekli olan şartları sunamayan bireylerin öz yeterlilik algılarının diğer gruplara oranla daha düşük olması beklenen bir bulgu olduğu düşünülebilir. Yapılan alışmalar incelendiğinde ebeveyn öz yeterlik algısı ile ailenin gelir düzeyi arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalarda farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Bazı çalışmalarda ebeveyn öz yeterlik algısı ile sosyoekonomik düzey arasında anlamlı bir ilişki olmadığı bulunmuştur (Balat, 2014; Balat, Sezer ve Tuceli, 2014). Fakat bazı araştırmalarda da bu araştırmanın bulguları ile tutarlı olarak ebeveyn öz yeterlik düzeyi ile sosyoekonomik düzeyin ilişkili olduğu belirtilmiştir (Aksoy ve Diken, 2009; Jones ve Prinz, 2005). Sosyoekonomik olarak dezavantajlı olmanın ebeveyn öz yeterliğinin gelişimini zayıflatabildiği belirtilmektedir (Jones ve Prinz, 2005). Buna paralel olarak daha yüksek aile gelir düzeyine sahip annelerin ebeveyn öz yeterlik algılarının daha güçlü olduğu ifade edilmektedir (Coleman ve Karraker, 2000).

Araştırma sonucunda ebeveynlerin algılanan sosyal destek puanlarında sosyoekonomik düzeye göre anlamlı bir farklılık olduğu (Tablo 7); düşük sosyoekonomik düzeye sahip olan ebeveynlerin daha düşük sosyal desteğe sahip oldukları görülmüştür (Tablo 6). Sosyal destek doğası gereği yakın çevreden alınan sosyal destek ve toplumsal organizasyonlar tarafından sağlanan sosyal destekler olarak ayrıştırılabilir. Toplum tarafından sunulan sosyal desteklerin bir kısmı ücretsiz olabildiği gibi bir bölümü de belirli ücretlerle erişilebilen desteklerden oluşmaktadır

(Plumb, 2011). Bu noktada, alan yazında yüksek ekonomik duruma sahip olmanın, çocuğun ihtiyaçlarını karşılama ve sosyal ağı daha geniş tutabilme anlamında görüldüğü, bu nedenle maddi imkanları olan ailelerin daha fazla sosyal destek algıladığını düşündürmektedir (Deveci ve Ahmetoğlu, 2018). Sosyal desteklere erişim ile kişinin gelir düzeyi arasında olumlu yönde doğrusal bir ilişkinin olması beklenmektedir (Herman ve Thompson, 1995). Düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ebeveynlerin daha az sosyal desteğe sahip oldukları ve sosyal desteklerin yetersizliği nedeniyle daha yüksek stres ve sorumluluk altında olduklarına ilişkin çalışma bulguları da mevcuttur (Karadağ, 2009). Erhan (2005), Görgü (2005) ve Coşkun ve Akkaş (2009) da çalışmalarında gelir düzeyi arttıka algılanan sosyal desteğin de arttığını ifade etmektedirler. Benzer şekilde Gönültaş (2019) tarafından yapılan araştırmada da ekonomik durumu iyi olanların sosyal destek toplam puanı ile alt boyutlarının tümünde ekonomik durumu kötü olanlara göre puan ortalamalarının anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmüştür.

Araştırmada ebeveynlerin öz yeterlilik algılarının yaş değişkeni açısından farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 9). Bu konuda yapılan çalışmaların farklı bulguları ortaya koyduğu görülmektedir. Bir çalışmada anne yaşının ebeveyn öz yeterlik algısı ile negatif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur (Mark Ribiczey ve ark., 2016). Başka çalışmalarda da annenin öz yeterlik algısı ile yaşı arasında herhangi bir ilişki olmadığı bulunmuştur (Balat, 2014; Kotil, 2010). Aynı şekilde ebeveyn öz yeterlik algısının baba yaşı ile de ilişkili olmadığı bulunmuştur (zdemir, 2012).

Bununla birlikte özel biri kaynaklı sosyal destek puanlarının yaş değişkeni açısından farklılaştığı görülmüştür. Farklılaşmanın 31-40 yaş aralığında olan bireyler ile 41 yaş ve üzerinde olan bireyler arasında olduğu; 41 yaş ve üzerinde olan bireylerin özel biri kaynaklı sosyal destek puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Sınırlı sayıda çalışmada bu değişkenler arasındaki fark incelemiştir. Yapılan çalışmalarda ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek ile yaş değişkeni arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşmanın olmadığı belirtilmiştir (Hall, 2012; Karpat ve Girli, 2012; Kırbaş ve zkan, 2013).

Araştırmadan elde edilen bir diğer bulgu ise ebeveynlerin öz yeterlilik algıları, algılanan sosyal destek düzeyleri ve aile ve arkadaş kaynaklı sosyal destek

düzeylerinin çocuk sayısı değişkeni açısından farklılaşmadığı yönündedir (Tablo 11). Yapılan çalışmalar incelendiğinde ailedeki çocuk sayısı ile annelerin ebeveyn öz yeterlik algısı arasında bir farklılık belirtilmemiştir (Dursun ve Bıçakçı, 2015; Kotil, 2010; Özdemir, 2012). Aynı şekilde babaların öz yeterlik algıları da ailedeki çocuk sayısı ile ilişkilendirilmemiştir (Özdemir, 2012). Araştırma bulgular ile benzer şekilde Çetin (2018) tarafından yapılan araştırmada da çocuk sayısı ile sosyal destek arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı ortaya koyulmuştur. Pek çok araştırmada da bu yönde sonuçlar belirlenmiştir (Bilgin, 2012; Görgü, 2005; Tak ve McCubbin, 2002).

Araştırma sonucunda ebeveynlerin aile ve özel biri kaynaklı sosyal destek düzeylerinin eğitim düzeyi değişkeni açısından farklılaşmadığı görülmüştür (Tablo 13) Bununla birlikte ebeveyn öz yeterliliği, algılanan sosyal destek ve arkadaş kaynaklı sosyal destek puanlarının eğitim düzeyi değişkeni açısından farklılaştığı görülmüştür. Farkın lisansüstü eğitim düzeyine sahip bireyler ile ilköğretim ve ortaöğretim eğitim düzeyine sahip olan bireyler arasında olduğu; lisansüstü eğitim düzeyine sahip olan bireylerin ebeveyn öz yeterliliği, algılanan sosyal destek ve arkadaş kaynaklı sosyal destek puanlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Telef (2013), eğitim düzeyi yüksek olan annelerin düşük olanlara göre daha yüksek ebeveyn öz yeterliği düzeyine sahip olduklarını bildirmektedir. Öz yeterliğe ilişkin kuramsal çerçeve incelendiğinde de alınan eğitimlerin öz yeterliğin önemli bir kaynağı olduğu görülmektedir (Barlow, Powell ve Gilchrist, 2006; Williams, Cullen ve Barlow, 2005). Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin öz yeterlik düzeylerinin incelendiği bir çalışmada ebeveynin öğrenim düzeyi ile öz yeterlik algısı arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Lise ve üniversite mezunu olan ebeveynlerin öz yeterlik algısı, ilkokul mezunu olan ebeveynlere göre daha güçlüdür. Bu durum öğrenim düzeyi yüksek olan ebeveynlerin kaynaklara daha kolay ulaşabilmesi ile açıklanmıştır (Telef, 2013). Yapılan başka bir çalışmada da okul dönemindeki çocukların annelerinin öğrenim düzeyi ile ebeveyn öz yeterlik algısı arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu bulunmuştur (Coleman ve Karraker, 2000).

Sosyal destek ve ebeveynlerin eğitim düzeyi arasındaki farklılaşmanın incelendiği çalışmalar incelendiğinde, annenin eğitim düzeyi yükseldikçe algıladıkları sosyal destek düzeyinin arttığı sonuçlarını içeren çalışmaların

bulunduğu gör÷lmektedir (Karadağ, 2009; İlhan, 2014). Ancak öğrenim durumuna göre algılanan sosyal destek arasındaki farkın anlamlı olmadığı bulgusuna ulaşan çalışmalar da bulunmaktadır (Kahriman ve Bayat, 2008; Bilgin, 2012; Kırbaş ve Özkan 2013).

Araştırma sonucunda ebeveyn öz yeterlilik algısı ile algılanan sosyal destek, aile kaynaklı sosyal destek, arkadaş kaynaklı sosyal destek ve özel biri kaynaklı sosyal destek puanları arasında orta düzeyde ve pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu gör÷lmüştür (Tablo 14). Bir diğer ifadeyle ebeveynlerin sosyal destek düzeyleri yükseldikçe algıladıkları ebeveyn öz yeterlilik algıları da yükselmektedir. Bu doğrultuda ebeveynlerin sosyal destek kaynaklarının arttırılması öz yeterlilik algılarının gelişmesine katkı sunacağı ileri sürülebilir. Sosyal destek, bireylerin öz yeterliklerini ve kişisel kontrol duygularını geliştirerek olumsuzluklar karşısındaki esnekliklerini arttırabilir (Chung, 1995).

Dil ve konuşma geriliği bulunan ve bu konuda tanı almış çocukların ebeveynlerinin stres yaşamalarına yol açmaktadır. Stresli yaşam olayları, öz yeterliği ve algılanan kişisel kontrol duygusunu azaltarak depresyon gibi negatif psikososyal sonuçlara veya hastalıklara karşı dayanıklılığın azalmasına neden olabilir (Chung, 1995). Sosyal destek, bu travmaların ruhsal sonuçlarına karşı bireyi korumada önemli bir kavramdır (Harber ve ark., 2005). Özellikle öz yeterliğin bilgi kaynaklarından olan “başkalarının deneyimleri” ve “sözel ikna”, sosyal ilişkiler ve sosyal destek tarafından doğrudan etkilenmektedir (Haslam ve ark., 2006).

Başkalarının deneyimleri, sosyal destek sağlayıcıları yolu ile etkili davranışların şekillenmesine yardım eder (Haslam ve ark., 2006). Bunu, destek sağlayan bireylerin benzer durumlar karşısında gösterdikleri başarılı başa çıkma davranışları ve hikayeleri ile öz yeterlik inançlarını geliştirerek gösterir (Chung 1995).

Sözel ikna ise destek veren bireyin tavsiyelerde bulunması gibi sosyal desteğin bilgisel yönünü hem de empati kurması gibi ilişkiyel yönünü içerir (Haslam ve ark., 2006). Bireylerin etkili başa çıkma yetenekleri hakkında diğer insanlardan destek alması, diğer insanların başarılı oldukları faaliyetleri izlemek, verilen bilgi

desteğini ve sözel cesaretlendirmeleri almak öz yeterlik inançlarını etkileyerek bireyin en iyi kararı vermesini sağlar (Chung, 1995).

İlgili literatür incelendiğinde de Banach, Iudice, Conway ve Couse (2010) tarafından yapılan araştırmada sosyal destek grubunda yer almanın ebeveynlerin öz yeterlik düzeylerini arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu araştırmadan elde edilen bulgu ile tutarlılık göstermektedir.

SONUÇ

Bu araştırmada özel eğitimde “konuşma bozukluğu” tanısı almış çocukların anne ve babalarının öz yeterlilik ve algılanan sosyal destek düzeyleri incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına aşağıda yer verilmiştir.

1. Konuşma bozukluğu tanısı olan çocuğa sahip ebeveynlerin, ebeveyn öz yeterlilik algılarının cinsiyet değişkeni açısından farklılaştığı; annelerin ebeveyn öz yeterlilik algılarının babalara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur.
2. Konuşma bozukluğu tanısı olan çocuğa sahip ebeveynlerin, algılanan sosyal destek düzeyleri cinsiyet değişkeni açısından farklılaştığı; annelerin algılanan sosyal destek toplam puanlarının ve sosyal destek kaynağı olarak aile, arkadaş ve özel biri boyutlarının babalara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur.
3. Ebeveynlerin öz yeterlilik algıları ve algılanan sosyal destek puanlarında sosyoekonomik düzeye göre anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur.
4. Ebeveyn öz yeterliliği ve özel biri kaynaklı sosyal destek algısının düşük, orta ve yüksek sosyoekonomik düzeye sahip olan bireyler arasında olduğu; düşük sosyoekonomik düzeye sahip olan bireylerin orta ve yüksek sosyoekonomik düzeye sahip olan bireylere göre; orta sosyoekonomik düzeye sahip olan bireylerin ise yüksek olanlara göre daha düşük öz yeterlilik ve özel biri kaynaklı sosyal desteğe sahip oldukları bulunmuştur.
5. Algılanan sosyal destek ve aile ve arkadaş kaynaklı sosyal destek puanlarındaki farklılığın ise düşük sosyoekonomik düzeye sahip olan bireyler ile orta ve yüksek olan bireyler arasında olduğu; yine düşük sosyoekonomik düzeye sahip olan bireylerin puanlarının daha düşük olduğu bulunmuştur.
6. Ebeveynlerin öz yeterlilik algıları, algılanan sosyal destek düzeyleri ve aile ve arkadaş kaynaklı sosyal destek düzeylerinin yaş değişkeni açısından farklılaşmadığı bulunmuştur.
7. Özel biri kaynaklı sosyal destek puanlarının yaş değişkeni açısından farklılaştığı bulunmuştur. Farkın 31-40 yaş aralığında olan bireyler ile 41 yaş ve üzerinde olan bireyler arasında olduğu; 41 yaş ve üzerinde olan bireylerin özel biri kaynaklı sosyal destek puanlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur.

8. Ebeveynlerin öz yeterlilik algıları, algılanan sosyal destek düzeyleri ve aile ve arkadaş kaynaklı sosyal destek düzeylerinin çocuk sayısı değişkeni açısından farklılaşmadığı bulunmuştur.
9. Ebeveynlerin aile ve özel biri kaynaklı sosyal destek düzeylerinin eğitim düzeyi değişkeni açısından farklılaşmadığı bulunmuştur.
10. Ebeveyn öz yeterliliği, algılanan sosyal destek ve arkadaş kaynaklı sosyal destek puanlarının eğitim düzeyi değişkeni açısından farklılaştığı bulunmuştur. Farkın lisansüstü eğitim düzeyine sahip bireyler ile ilköğretim ve ortaöğretim eğitim düzeyine sahip olan bireyler arasında olduğu; lisansüstü eğitim düzeyine sahip olan bireylerin ebeveyn öz yeterliliği, algılanan sosyal destek ve arkadaş kaynaklı sosyal destek puanlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur.
11. Ebeveynlerin öz yeterlilik algısı ile algılanan sosyal destek, aile kaynaklı sosyal destek, arkadaş kaynaklı sosyal destek ve özel biri kaynaklı sosyal destek puanları arasında orta düzeyde ve pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur.

Araştırma sonucunda ebeveynlerin öz yeterlilik algıları ile sosyal destek düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Öz yeterlilik algısının yükselmesi için bireylerin sosyal destek kaynaklarının artırılmasına katkı sunacak etkinlikler planlanabilir.

Araştırmanın sonuçlarından hareketle hem öz yeterlilik hem de algılanan sosyal destek puanları açısından düşük sosyoekonomik koşullara sahip olan ebeveynlerin risk altında oldukları görülmektedir. Bu kapsamda bu gruba özel çalışmalar planlanabilir.

Bu araştırma kapsamında ulaşılan bireyler birbirlerinden bağımsız çiftlerden oluşmaktadır. Araştırma çiftler üzerinde yapılabilir.

Araştırma, meslek, çocuk yaşı, çocuğun cinsiyeti gibi farklı demografik değişkenler açısından incelenebilir.

Bu çalışmada nicel araştırmadan yararlanılmıştır. Bu noktada araştırma sonuçları katılımcıların veri toplama araçlarını yanıtlamalarından hareketle ortaya çıkmıştır. Ebeveyn öz yeterliliği ve algılanan sosyal destek arasındaki ilişkinin

incelenmesinde nitel araştırmadan yararlanılarak bu ilişki derinlemesine ele alınabilir. Bu doğrultuda görüşme ve gözlem gibi değişik teknikler kullanılabilir.

KAYNAKÇA

- Akkök F. (2003). *Özel Gereksinimli Çocuklar Ve Özel Eğitim*. A. Ataman (Ed.), *Özel Gereksinimli Çocuklar Ve Özel Eğitime Giriş*. Ankara: Gündüz Eğitim Ve Yayıncılık.
- Aksoy, V. ve Diken, İ. H. (2009). Rehber Öğretmen Özel Eğitim Öz Yeterlik Ölçeği: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 10(01), 29-42.
- Alçay, A. (2015). *Ergenlerin Özyeterlikleri İle Mantıkdışı İnançları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Allen, S. M., Ciambone, D. ve Welch, L. C. (2000). Stage Of Life Course And Social Support As A Mediator Of Mood State Among Persons With Disability. *Journal Of Aging And Health*, 12(3), 318-341.
- American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic And Statistical Manual Of Mental Disorders*. American Psychiatric Association.
- Anthony, L. G., Anthony, B. J., Glanville, D. N., Naiman, D. Q., Waanders, C., ve Shaffer, S. (2005). The Relationship Between Parenting Stress, Parenting Behaviour And Preschoolers' Social Competence And Behaviour Problems In The Classroom. *Infant And Child Development* 14, 133-154.
- Arman N. (2009). *Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Anne Ve Babaların Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri İle Tükenmişlik Ve Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Bağatarhan, U. P. D. T., & Nazlı, S. (2013). Ebeveyn Eğitim Programının Annelerin Ebeveynlik Öz-Yeterliklerine Etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 7(31), 67-88.
- Baltaş Z. (2007). *Sağlık Psikolojisi. Halk Sağlığında Davranış Bilimleri*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bandura, A. (1977). Self-Efficacy: Toward A Unifying Theory Of Behavioral Change. *Psychological Review*, 84(2), 191-215.
- Bandura, A. (1982). Self-Efficacy Mechanism İn Human Agency. *American Psychologist*, 32(2), 122-147.
- Bandura, A. (1986). *Social Foundations Of Thought And Action: A Social Cognitive Theory*. New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Bandura, A. (1988). Self-Efficacy Conception Of Anxiety. *Anxiety Research*, 1(2), 77-98.
- Bandura, A. (1989). Human Agency İn Social Cognitive Theory. *American Psychology*, 44, 1175-1184.
- Bandura, A. (1994). *Self-Efficacy. Encyclopedia Of Human Behaviour* (Ed. Ramachaudran, V.S.). New York: Academic Press. Vol. 4, 71-81.

- Bandura, A. (1997). *Self-Efficacy: The Exercise Of Control*. New York: Freeman.
- Bee, H. (1992). The Development Of Language. In *The Developing Child*. (pp. 295–336). Harper: Collins College Publishers.
- Behrman, R. E. ve Vaugan, V. C. (1987). *Developmental Pediatrics Nelson Textbook Of Pediatrics*. Usa: Wb Saunders Company.
- Ben-David, A. ve Leichtentritt, R. (1999). Ethiopian And Israeli Students' Adjustment To College: The Effect Of The Family, Social Support And Individual Coping Styles. *Journal Of Comparative Family Studies*, 30(2), 297-312.
- Berk, L. E. (2013). Development of sex differences and gender roles. *Child Development*, 9th Edn, ed LE Berk (Boston, MA: Pearson Education), 529-564.
- Billeaud, F. P. (2003). *Communication disorders in infants and toddlers: Assessment and intervention*. Butterworth-Heinemann Medical.
- Bishop, D. V., & Adams, C. (1990). A prospective study of the relationship between specific language impairment, phonological disorders and reading retardation. *Journal of child psychology and psychiatry*, 31(7), 1027-1050.
- Büyüköztürk, S., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, S. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (18. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Büyüктаşkapu, S. (2012). Annelerin Özyeterlik Algıları İle 1-3 Yaş Çocuklarının Gelişimlerinin İncelenmesi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 18-30.
- Caplan G. (1974). *Support Systems And Community Mental Health: Lectures On Concept Development*. New York: Behavioral Publications.
- Cheung S.(1995). Life Events, Classroom Environment, Achievement Expectation And Depression Among Early Adolescents. *Social Behavior And Personality: An International Journal*, 23(1), 83-93.
- Chomsky, N. (2012). On the nature, use and acquisition of language. In *Language and Meaning in Cognitive Science* (pp. 13-32). Routledge.
- Chou, Y. C., Kröger, T. ve Pu C. Y. (2016). Universal Bread Winner Versus Universal Care Giver Model: Fathers' İnvolveıment İn Care Giving And Well-Being Of Mothers Of Off Spring With İntellectual Disabilities. *Journal Of Applied Research In Intellectual Disabilities*, 29(1), 34-45.
- Cobb, S. (1976). Social Support As A Moderator Of Life Stress. *Psycho Somatic Medicine*, 38(5), 300-314.
- Cohen, S. ve Wills, T. A. (1985). Stress, Social Support, And The Buffering Hypothesis. *Psychological Bulletin*, 98(2), 310-357.

- Coleman, P. K. (1998). *Maternal Self-Efficacy Beliefs As Predictors Of Parenting Competence And Toddlers' Emotional, Social, And Cognitive Development*. (Unpublished Doctoral Dissertation). West Virginia University, Morgantown.
- Coleman, P. K., & Karraker, K. H. (2000). Parenting Self-Efficacy Among Mothers Of School-Age Children: Conceptualization, Measurement, And Correlates. *Family Relations*, 49(1), 13-24.
- Coleman, P. K. & Karraker, K. H. (1998). Self Efficacy And Parenting Quality Findings And Future Applications. *Developmental Review*, 18, 47- 85.
- Coşkun, Y. ve Akkaş, G. (2009). There Lation Which Between Anxiety Level Of The Mothers Who Have Disabled Children And Social Support. *Ahi Evran University Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 213-227.
- Crnic, K. A, Friedrich, W. N. ve Greenberg, M. T. (1983). Adaptation Of Families With Mental Lyretarded Children: A Model Of Stress, Coping, And Family Ecology. *American Journal Of Mentaldeficiency*, 88(2), 125-138.
- Çiftçi Tekinarslan, İ. (2010). Aile Eğitimi. *Özel Eğitim*, 91-109.
- Çuhadar, C., Gündüz, Ş. Ve Tanyeri, T. (2013). Bilgisayar Ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü Öğrencilerinin Ders Çalışma Yaklaşımları Ve Akademik Özyeterlik Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 251-259.
- Deci, E. L. ve Ryan, R. M. (2008). Facilitating Optimal Motivation And Psychological Well-Being Across Life's Domains. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne*, 49(1), 14-23.
- Demaray, M. K. ve Malecki, C. K. (2003). Importance Ratings Of Socially Supportive Behaviors By Children And Adolescents. *School Psychology Review*, 32(1), 108-132.
- Demir, T. (2015). *Okulöncesi Öğretmenlerinin Öz-Yeterlik Algularının Ve Sınıf Yönetimi Stratejilerinin Çocuk-Öğretmen İlişkileri Üzerindeki Etkileri* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Derman, A. (2007). *Kimya Öğretmeni Adaylarının Öz Yeterlik Alguları Ve Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları* (Yayınlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Desjardin, J. L. (2006). Family Empowerment: Supporting Language Development İn Young Children Who Are Deaf Or Hard Of Hearing. *The Volta Review*, 106(3), 275-298.
- Diken, I. H. ve Diken, O. (2008). Turkish Mothers' Verbal İnteraction Practices And Self-Efficacy Beliefs Regarding Their Children With Expressive Language Delay. *International Journal Of Special Education*, 23(3), 110-117.
- Dunn, M. E., Burbine, T., Bowers, C. A. ve Tantleff-Dunn, S. (2001). Moderators of stress in parents of children with autism. *Community mental health journal*, 37(1), 39-52.

- Dunst, C. J., Trivette, C. M. ve Cross, A. H. (1986). Mediating influences of social support: Personal, family, and child outcomes. *American journal of mental deficiency*, 403-417
- Duygun, T. ve Sezgin, N. (2003). Zihinsel Engelli Ve Sağlıklı Çocuk Annelerinde Stres Belirtileri, Stresle Basa Çıkma Tarzları Ve Algılanan Sosyal Desteğin Tükenmişlik Düzeyine Olan Etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18(52), 37-52.
- Dyson, L. L. (1997). Fathers And Mothers Of School-Age Children With Developmental Disabilities: Paental Stress, Family Functioning, And Social Support. *American Journal On Mental Retardation*, 102(3), 267-279.
- Eker, D., Arkar, H., & Yıldız, H. (2001). Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin gözden geçirilmiş formunun faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirliği. *Türk psikiyatri dergisi*, 12(1), 17-25.
- Eker, D. ve Arkar, H. (1995). Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin Faktör Yapısı, Geçerlik Ve Güvenirliği. *Türk Psikoloji Dergisi*, 10(34), 45-55.
- Ell, K. (1996). Social Networks, Social Support And Coping With Serious İllness: The Family Connection. *Social Science & Medicine*, 42(2), 173-183.
- Erdem, İ. (2013). Konuşma Eğitimi Esnasında Karşılaşılan Konuşma Bozuklukları Ve Bunları Düzeltme Yolları. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (11), 415-452.
- Ergenç, İ. (2008). Dilin Beyindeki Gerçekleşimi ve Konuşma Eylemi. Kognitif Nörobilimler. Yay. Karakaş, S. MN Medikal & Nobel: Ankara.
- Etzion, D. (1984). Moderating Effect Of Social Support On The Stress–Burnout Relationship. *Journal Of Applied Psychology*, 69(4), 615-622.
- Frazer, C., & Knight, J. (2001). Language delay: The tongue-tied toddler. *Bright Futures Case Studies for Primary Care Clinicians: Child Development and Behavior*. Boston: Bright Futures Center for Education in Child Growth and Development, Behavior and Adolescent Health, Children's Hospital.
- Gallagher, J. T., Beckman, P. ve Cross, A. (1983). Families Of Handicapped Children: Sources Of Stres And İts Amelioration. *Exceptional Children*, 50(1), 10-19.
- Gleason, J. B. (2016). The Development Of Language: An Overview And A Preview.” Pp. 1–25 In *The Development Of Language*. Pearson.
- Guimond, A. B., Wilcox, M. J., & Lamorey, S. G. (2008). The Early İntervention Parenting Self-Efficacy Scale (Eipses) Scale Construction And İntial Psychometric Evidence. *Journal Of Early İntervention*, 30(4), 295-320.
- Hamurcu, H. (2006). Sınıf Öğretmen Adaylarının Fen Öğretimine Yönelik Öz Yeterlik İnançları. *Eğitim Araştırmaları*, 8, 112-122.

- Harber, K. D., Schneider, J. K., Everard, K. M. ve Fisher, E. B. (2005). Directive Support, Nondirective Support And Morale. *Journal Of Social And Clinical Psychology*, 24 (5), 691-692
- Harty, M., Alant, E. ve Uys C. J. E. (2006) Maternal Self-Efficacy And Maternal Perception Of Child Language Competence İn Pre-School Children With A Communication Disability. *Child: Care, Health And Development*, 33(2), 144–154.
- Hassall, R., Rose J. ve Mcdonald, J. (2005). Parenting Stress İn Mothers Of Children With An İntellectual Disability: The Effects Of Parental Cognitions İn Relation To Child Characteristics And Family Support. *Journal Of Intellectual Disability Research*, 49(6), 405-418.
- Henson, R. K. (2001). Understanding İnternal Consistency Reliability Estimates: A Conceptual Primer On Coefficient Alpha. *Measurement And Evaluation İn Counseling And Development*, 34(3), 177-189.
- Holloway, S. D., Suzuki, S., Yamamoto, Y. ve Behrens, K. Y. (2005). Parenting Self-Efficacy Among Japanese Mothers. *Journal Of Comparative Family Studies*, 36(1), 61-76.
- Hudson, S., Levickis, P., Down, K., Nicholls, R. ve Wake, M. (2015). Maternal responsiveness predicts child language at ages 3 and 4 in a community-based sample of slow-to-talk toddlers. *International journal of language & communication disorders*, 50(1), 136-142.
- Hudson, D. B., Elek, S. M. ve Fleck, M. O. (2001). First-Time Mothers'and Fathers'transition To Parenthood: Infant Care Self-Efficacy, Parenting Satisfaction, And İnfant Sex. *Issues İn Comprehensive Pediatric Nursing*, 24(1), 31-43.
- Junttila, N., Aromaa, M., Rautava, P., Piha, J. ve R ih , H. (2015). Measuring Multidimensional Parental Self-Efficacy Of Mothers And Fathers Of Children Ages 1.5 And 3 Years. *Family Relations*, 64(5), 665-680.
- Kaner, S. (2004). *Engelli  ocuğu Olan Ana Babaların Algıladıkları Stres, Sosyal Destek Ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi*. Ankara Üniversitesi: Bilimsel Araştırma Projesi Kesin Raporu, 7-67.
- Karadağ,  . (2007). *İlk retim Beşinci Sınıf  ğrencilerinin Akademik Başarılarının Sosyal Destek Kaynakları Açıısından İncelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).  ukurova Üniversitesi, Adana.
- Karasar, N. (2018). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık
- Kazak, A. E. ve Marvin, R. S. (1984). Differences, difficulties and adaptation: Stress and social networks in families with a handicapped child. *Family relations*, 67-77.
- Kef S. (1997). The Personal Networks And Social Supports Of Blind And Visually İmpaired Adolescents. *Journal Of Visual Impairment & Blindness*, 91(3), 236-244.
- Keskin, G.  . ve Orgun, F. (2006). Öğrencilerin  z Etkililik-Yeterlilik Düzeyleri İle Basa  ıkma Stratejilerinin İncelenmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 7(2), 92-99.

- Knoche, L. L., Givens, J. E. ve Sheridan, S. M. (2007). Risk And Protective Factors For Children Of Adolescents: Maternal Depression And Parental Self Of Competence. *Journal Of Child Family Study*, 16, 684-695.
- Korkmaz, B. (2005). *Dil Ve Beyin: Çocuklarda Dil Ve Konuşma Bozuklukları*. İstanbul: Yüce Yayım.
- Korkmaz, İ. (2004). *Sosyal Öğrenme Kuramı*. Binnur Yeşilyaprak (Ed.). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Kotil, Ç. (2010). *Okul Öncesi Eğitim Kurumuna Yeni Başlayan 5 Yaş Çocukların Sosyal-Duygusal Uyum Düzeylerine Annenin Ebeveyn Öz Yeterlik Algısı İle Okul Beklentilerine Uyum Düzeyinin Etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kumaş, Ö. A. ve Sümer, H. M. (2019). Özel Gereksinimli Küçük Çocuğu Olan Annelerin Öz Yetkinlikleri, Yılmazlık Düzeyleri Ve Stres Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(1), 163-173.
- Kurbanoglu, S. (2004). Öz Yeterlik İnancı Ve Bilgi Profesyonelleri İçin Önemi. *Bilgi Dünyası*, 5(2), 137-152.
- Kuzgun, Y. (2000), *Meslek Danışmanlığı, Kuramlar Ve Uygulamalar* (1. Baskı, S. 86-94), Ankara: Nobel.
- Küçükler, S. (1997). *Bilgi Verici Psikolojik Danışmanlık Programının Zihinsel Özürlü Çocukların Kardeşlerinin Özürlü İlgili Bilgi Düzeylerine Ve Özürlü Kardeşlerine Yönelik Tutumlarına Etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Küçükler, S. (2001). Erken eğitimin gelişimsel geriliği olan çocukların anne-babalarının stres ve depresyon düzeyleri üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 3(01).
- Leerkes, E. M. ve Crockenberg, S. C. (2002). The Development Of Maternal Self-Efficacy And Its İmpact On Maternal Behavior. *Infancy*, 3(2), 227-247.
- Lerner, M, R. (2002). *Concept And Theories Of Human Development*. New Jersey: Lavrence Erlbaum.
- Lindblad, B. M., Rasmussen, B. H. ve Sandman, P. O. (2005). Being invigorated in parenthood: parents' experiences of being supported by professionals when having a disabled child. *Journal of pediatric nursing*, 20(4), 288-297.
- Maniadaki, K., Sonuga-Barke, E., Kakouros, E. ve Karaba, R. (2005). Maternal Emotions And Self-Efficacy Beliefs in Relation To Boys And Girls With Ad/Hd. *Child Psychiatry And Human Development*, 35(3), 245-263.
- Marat, D. (2005). Assessing Mathematics Self-Efficacy Of Diverse Students From Secondary Schools İn Auckland: Implications For Academic Achievement. *Issues İn Educational Research*, 15, 37-68.

- Marcus, B.H., Selby, V.C., Niaura, R.S., ve Rossi, J.S. (1992). Self-Efficacy And The Stages Of Exercise Behavior Change. *Res Q Exerc Sport*, 63, 60-66.
- Mcgowan, M. W., Smith, L. E., Noria, C. V., Culpepper, C., Langhinrichsen-Rohling, J., Borkowski, J. G. ve Turner, L. A., (2008). Intervening With At-Risk Mothers: Supporting Infant Language Development. *Child Adolescent Social Work Journal*, 25, 245-254.
- McLaughlin, M. R. (2011). Speech and language delay in children. *American family physician*, 83(10), 1183-1188.
- Meral, B. F. ve Cavkaytar, A. (2013). Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin Psikometrik Özelliklerinin Otizmlı Çocuk Aileleri Üzerinden İncelenmesi e-*Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 20-32.
- Miller, J. F., Chapman, R. S., Branston, M. B. ve Reichle, J. (1980). Language comprehension in sensorimotor stages V and VI. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 23(2), 284-311.
- Molai, T. N. (2019). Factors Affecting Language Development of Children. *International Academic Journal of Social Sciences*, 6(1), 37-48.
- Morales, M., Mundy, P., Delgado, C. E., Yale, M., Messinger, D., Neal, R. ve Schwartz, H. K. (2000). Responding to joint attention across the 6-through 24-month age period and early language acquisition. *Journal of applied developmental psychology*, 21(3), 283-298.
- Multon, D. K., Brown, D. S. ve Lent, W. R. (1991). Relation Of Self-Efficacy Beliefs To Academic Outcomes: A Meta-Analytic Investigation. *Journal Of Counseling Psychology*, 38, 30-38.
- Otto, B. (2006). *Language Development In Early Childhood*. USA: Pearsonmerrill Prentice Hall.
- Owens, J. R. E. (2012). *Language Development: An Introduction*. Newyork: Charles E. Merrill Publishing Company.
- Özgür, İ. (2003). *Konuşma Bozuklukları Ve Sağaltımı*. Adana: Nobel Kitabevi.
- Özkul, F. B. (2015). *48-60 Aylık Çocukların Babalarının Ebeveyn Öz Yeterlik Algılarının İncelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Okan Üniversitesi, İstanbul.
- Özsoy, S., Özkahraman, A. ve Çallı, Y. (2006). Zihinsel Engelli Çocuk Sahibi Ailelerin Yaşadıkları Güçlüklerin İncelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 9(9), 69-78.
- Pajares, F. ve Miller, M. D. (1994). Role Of Self-Efficacy And Self-Concept Beliefs In Mathematical Problem Solving: A Path Analysis. *Journal Of Educational Psychology*, 86, 193-203.
- Pajares, F. (2002). *Overview Of Social Cognitive Theory And Of Self-Efficacy*. Erişim adresi: <http://www.emory.edu/education/mfp/eff.html>.

- Pajares, F. ve Shunk, D.H. (2001). Self-Beliefs And School Success: Self-Efficacy, Selfconcept And School Achievement. In *Self-Perception* (Ed. R. Riding Ve S. Rayner). Londra: Ablex Publishing.
- Pearson, J. E. (1986). The Definition And Measurement Of Social Support. *Journal Of Counseling And Development*, 64, 390-395.
- Peer, J. W. ve Hillman, S. B. (2014). Stress And Resilience For Parents Of Children With Intellectual And Developmental Disabilities: A Review Of Key Factors And Recommendations For Practitioners. *Journal Of Policy And Practice In Intellectual Disabilities*, 11(2), 92-98.
- Reed, V. (2018). Aspects Of Normal Language And Communication.” In *An Introduction To Children With Language Disorders* (pp. 3–36). Pearson.
- Sahranç, Ü. (2007). *Stres Kontrolü, Genel Öz-Yeterlik, Durumluk Kaygı Ve Yaşam Doyumuyla İlişkili Bir Akış Modeli* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Sanders, M. R. ve Woolley, M. L. (2005). The Relationship Between Maternal Self-Efficacy And Parenting Practices: Implications For Parent Training. *Child: Care, Health And Development*, 31(1), 65-73.
- Sarason, I. G., Levine, H. M., Basham, R. B. ve Sarason, B. R. (1983). Assessing social support: the social support questionnaire. *Journal of personality and social psychology*, 44(1), 127.
- Saxton, M. (2018). Prelude: Landmarks In The Landscape Of Child Language. In *Child Language* (pp. 1–25). Sage.
- Schwarzer, R. ve Knoll, N.(2007). Functional Roles Of Social Support Within The Stress And Coping Process: A Theoretical And Empirical Overview. *International Journal Of Psychology*, 42(4), 243–252.
- Serin, G. E. Ç. ve Girli, A. (2012). Zihinsel Engelli Ergenlerin Sosyal Beceri Düzeyleri Ve Davranış Problemleri İle Ebeveynlerinin Genel Öz Yeterlilik Algı Düzeylerinin Karşılaştırılarak İncelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (34), 69-78.
- Sezer, F., İşgör, İ. Y., Özpolat, A. R. ve Sezer, M. (2006). Lise Öğrencilerinin Öz Yeterlilik Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (13), 129-137.
- Shore, C. M. (1995). *Individual differences in language development*. Sage Publications.
- Shriberg, L. D., Kwiatkowski, J. ve Mabie, H. L. (2019). Estimates of the prevalence of motor speech disorders in children with idiopathic speech delay. *Clinical linguistics & phonetics*, 33(8), 679-706.
- Smith, L. E., Greenberg, J. S. ve Seltzer, M. M. (2012). Social support and well-being at mid-life among mothers of adolescents and adults with autism spectrum disorders. *Journal of autism and developmental disorders*, 42(9), 1818-1826.

- Smith, J. T. (2013). *Early childhood development: A multicultural perspective*. Pearson Higher Ed. Smolak, Linda. 1982. "Cognitive Precursors Of Receptive Vs. Expressive Language." *Journal Of Child Language* 9(1):13-22. Doi: 10.1017/S0305000900003573.
- Snyder, C. R. ve Lopez, S. (2002). *Handbook Of Positive Psychology*. Oxford University Press Us.
- Sunderajan, T., & Kanhere, S. V. (2019). Speech and language delay in children: Prevalence and risk factors. *Journal of family medicine and primary care*, 8(5), 1642.
- Şahin, D. (1999). Sosyal Destek Ve Sağlık. Sağlık Psikolojisi. *Türk Psikoloji Derneği Yayınları*, 79-106.
- Telef, B. B. (2013). Psikolojik İyi Oluş Ölçeği: Türkçeye Uyarlama, Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(28-3), 374-384.
- Teti, D. M. ve Gelfand, D. M. (1991). Behavioral Competence Among Mothers Of Infants In The First Year: The Meditational Role Of Maternal Self-Efficacy. *Child Development*, 62, 918-929.
- Usluer S. (1989). *The Reliability And Validity Of The Turkish Family Environment Questionnaire* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.
- Üredi, I. ve Üredi, L. (2006). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Cinsiyetlerine, Buldukları Sınıflara Ve Başarı Düzeylerine Göre Fen Öğretimine İlişkin Öz-Yeterlik İnançlarının Karşılaştırılması. *Yeditepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 1-8.
- Van Hulle, C. A., Goldsmith, H. H. ve Lemery, K. S. (2004). Genetic, environmental, and gender effects on individual differences in toddler expressive language, *Journal Of Speech, Language, And Hearing Research*, 47, 904-912.
- Viktoria F., Rodman, R. ve Hyams, N. (2013). *An Introduction To Language*. Cengage Learning.
- Vuran, S. (Ed.). (2013). *Özel Eğitim*. Ankara: Maya Akademi.
- Ottman, N., Ruokolainen, L., Suomalainen, A., Sinkko, H., Karisola, P., Lehtimäki, J., ... & Fyhrquist, N. (2019). Soil exposure modifies the gut microbiota and supports immune tolerance in a mouse model. *Journal of allergy and clinical immunology*, 143(3), 1198-1206.
- Weisleder, A., & Fernald, A. (2013). Talking to children matters: Early language experience strengthens processing and builds vocabulary. *Psychological science*, 24(11), 2143-2152.
- Weismer, G., & Brown, D. K. (2021). *Introduction to Communication Sciences and Disorders: The Scientific Basis of Clinical Practice*. Plural Publishing.

- Willemse, M. (2008). *Exploring The Relationship Between Self-Efficacy And Aggression In A Group Of Adolescents In The Peri-Urban Town Of Worcester* (Unpublished thesis of master). University Of Stellenbosch, Sputh Africa.
- Yıldırım, İ. (1997). Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin Geliştirilmesi, Güvenirliği Ve Geçerliliği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 81-87.
- Yıldırım, F. ve İlhan, İ. Ö. (2010). Genel Öz Yeterlilik Ölçeği Türkçe Formunun Geçerlilik Ve Güvenilirlik Çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 21(4), 301-308.
- Yılmaz, E. ve Balat, G. U. (2014). Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Annelerinin Çocuk Yetiştirme Tutumları İle Ebeveyn Öz Yeterlilik Algılarının İncelenmesi. *Education Sciences*, 9(4), 394-402.
- Yurdakul, A. ve Girli, A. (1999). Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Sosyal Destek Örüntüleri Ve Bunun Psikolojik Sağlık İle İlişkisi. *İlkışık Dergisi*, 1-5.
- Zablotsky, B., Bradshaw, C. P. ve Stuart, E. A. (2013). The association between mental health, stress, and coping supports in mothers of children with autism spectrum disorders. *Journal of autism and developmental disorders*, 43(6), 1380-1393.
- Zimet, G. D., Dahlem, N. W., Zimet, S. G. ve Farley, G. K. (1988). The Multidimensional Scale Of Perceived Social Support. *Journal Of Personality Assesment*, 52(1), 30-41.
- Zimmerman, B. J. (1995). *Self-Efficacy And Educational Development. Self-Efficacy In Changing Societies* (Ed. Albert Bandura). Cambridge Universtiy Press.
- Zimmerman, B. J. (2000). Self-efficacy: An essential motive to learn. *Contemporary educational psychology*, 25(1), 82-91.

EKLER

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Değerli Katılımcılar,

Bu araştırma İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı kapsamında yapılmaktadır. Soruların doğru veya yanlış cevapları yoktur. Verdiğiniz cevaplar kesinlikle gizli tutulacak ve sadece araştırma kapsamında kullanılacaktır. Araştırmanın doğru sonuç vermesi vereceğiniz gerçekçi ve içten cevaplara bağlıdır. Formda kimlik belirtmenize gerek yoktur, bireysel değerlendirme yapılmayacaktır.

Katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

1. **Araştırmaya katılmaya gönüllüyüm:** Evet () Hayır ()
2. **Cinsiyetiniz:** K () E ()
3. **Yaşınız:**
4. **Ekonomik Düzey:** Düşük () Orta () Yüksek ()
5. **Eğitim Düzeyiniz:** İlköğretim () Lise (ortaöğretim) () Lisans ()
Lisansüstü ()
6. **Eşinizin Eğitim Düzeyi:** İlköğretim () Lise (ortaöğretim) ()
Lisans () Lisansüstü ()
7. **Çalışıyor musunuz?** Evet () Hayır () Mesleğiniz
8. **Eşiniz çalışıyor mu?** Evet () Hayır () Mesleği
9. **Evlendiğinizde kaç yaşındaydınız**
10. **Kaç yıllık evlisiniz**
11. **Kaç çocuğunuz var?**

ÇOK BOYUTLU ALGILANAN SOSYAL DESTEK ÖLÇEĞİ

Aşağıda 12 cümle ve her birinde de cevaplar işaretlemeniz için 1'den 7'ye kadar rakamlar verilmiştir. Her cümlede söylenenin sizin için ne kadar çok doğru olduğunu veya olmadığını belirtmek için o cümle altındaki rakamlardan yalnız bir tanesini daire içine alarak işaretleyiniz. Bu şekilde 12 cümlelerin her birinde bir işaret koyarak cevaplarınızı veriniz.

1. İhtiyacım olduğunda yanımda olan özel bir insan (doktor, hemşire, akraba, vb.) var.

Kesinlikle Hayır 1 2 3 4 5 6 7 Kesinlikle Evet

2. Sevinç ve kederlerimi paylaşabileceğim özel bir (doktor, hemşire, akraba, vb.) insan var.

Kesinlikle Hayır 1 2 3 4 5 6 7 Kesinlikle Evet

3. Ailem gerçekten bana yardımcı olmaya çalışır.

Kesinlikle Hayır 1 2 3 4 5 6 7 Kesinlikle Evet

4. İhtiyacım olan duygusal yardım ve desteği ailemden alırım.

Kesinlikle Hayır 1 2 3 4 5 6 7 Kesinlikle Evet

5. Beni gerçekten rahatlatan özel bir insan (doktor, hemşire, akraba, vb.) var.

Kesinlikle Hayır 1 2 3 4 5 6 7 Kesinlikle Evet

6. Arkadaşlarım bana gerçekten yardımcı olmaya çalışırlar.

Kesinlikle Hayır 1 2 3 4 5 6 7 Kesinlikle Evet

7. İşler kötü gittiğinde arkadaşlarıma güvenebilirim.

Kesinlikle Hayır 1 2 3 4 5 6 7 Kesinlikle Evet

8. Sorunlarımı ailemle konuşabilirim.

Kesinlikle Hayır 1 2 3 4 5 6 7 Kesinlikle Evet

9. Sevinç ve kederlerimi paylaşabileceğim arkadaşlarım var.

Kesinlikle Hayır 1 2 3 4 5 6 7 Kesinlikle Evet

10. Yaşamımda duygularıma önem veren özel bir insan (doktor, hemşire, akraba, vb.) var.

Kesinlikle Hayır 1 2 3 4 5 6 7 Kesinlikle Evet

11. Kararlarımı vermede ailem bana yardımcı olmaya isteklidir.

Kesinlikle Hayır 1 2 3 4 5 6 7 Kesinlikle Evet

12. Sorunlarımı arkadaşlarımla görüşebilirim.

Kesinlikle Hayır 1 2 3 4 5 6 7 Kesinlikle Evet

EBEVEYN ÖZ YETERLİK ÖLÇEĞİ

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
1. İhtiyacım olduğu zaman, çocuğumun sorununu daha iyi anlamak için gerekli olan bilgilere ulaşabilirim.	1	2	3	4	5	6	7
2. Çocuğumun ev dışında (Alış-verişte, lokantada, ev gezmelerinde, vb.) gösterdiği davranış problemleri ile baş edebilirim.	1	2	3	4	5	6	7
3. Çocuğum benimle iletişim kurmaya çalıştığında, çocuğumun ne istediğini ve neye gereksinim duyduğunu anlayabilirim.	1	2	3	4	5	6	7
4. Çocuğumun başarılı olmasına yardımcı olma konusunda yeterliyim.	1	2	3	4	5	6	7
5. Çocuğum sorun yaşadığı zaman, onun için yapabileceğim birçok şey vardır.	1	2	3	4	5	6	7
6. Çocuğumun günlük yaşamına ilişkin kararları çoğu zaman alabilirim.	1	2	3	4	5	6	7
7. Çeşitli sosyal ortamlarda (ev ziyaretleri, oyun alanları vb.), çocuğumun diğer çocuklarla ve yetişkinlerle iletişim kurmasına yardımcı olabilirim.	1	2	3	4	5	6	7
8. Çocuğumdaki sorunun ne olduğunu çoğu zaman anlayabilirim.	1	2	3	4	5	6	7
9. Çoğu zaman iyi bir ebeveyn (anne/baba) olduğuma inanıyorum.	1	2	3	4	5	6	7
10. Çocuğumun günlük yaşam becerilerini geliştirmesine yardımcı olacak farklı stratejiler (yollar) kullanabilirim.	1	2	3	4	5	6	7

11. Genellikle çocuğumun aldığı terapisinin/eğitimin amaç ve işlevini genellikle bilirim (örn., Çocuğumun aldığı terapi/eğitim niçin uygulanmaktadır ve neden önemlidir?).	1	2	3	4	5	6	7
12. Çocuğumun güçlü yönleri ve gereksinimleri hakkında çocuğumun terapisti veya öğretmeni ile konuşabilecek derecede kendime güvenirim.	1	2	3	4	5	6	7
13. Çocuğumun daha iyi iletişim kurması için onu cesaretlendirecek çeşitli yollar kullanabilirim.	1	2	3	4	5	6	7
14. Çocuğumun okulda başarılı olabilmesi için gerekli bilgilere ve kaynaklara ulaşabilirim.	1	2	3	4	5	6	7
15. Çocuğumun eğitim durumuna ilişkin toplantılar yapıldığı zaman, bu toplantılardaki konuları anlayabilirim ve görüş alış-verişinde bulunabilirim.	1	2	3	4	5	6	7
16. Çocuğum için uygun olan gereksinim duyduğu eğitimi/terapiyi araştırıp bulabilirim.	1	2	3	4	5	6	7
17. Gerektiğinde çocuğumun terapisti veya öğretmeni ile kaygılarımı paylaşabilirim.	1	2	3	4	5	6	7

